

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української філології
Кафедра української та зарубіжної літератур**

**ТВОРЧІСТЬ ІВАНА БАГРЯНОГО В КОНТЕКСТІ
ЛІТЕРАТУРИ МУР(У) ТА МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЙНОЇ ПРОЗИ В 11 КЛАСІ ЗАКЛАДУ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗУМЛм-24
ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова та література),
додаткової спеціалізації – Зарубіжна
література
Малік Ірини Юріївни

Керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент **Онiкiєнко І. М.**

Кривий Ріг – 2025

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Малік Ірина , студентка групи ЗУМЛм-24 другого (магістерського) рівня, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

АНОТАЦІЯ

Малік І. Ю. Творчість Івана Багряного в контексті літератури МУР(у) та методика вивчення української еміграційної прози в 11 класі закладу середньої освіти: рукопис. Кривий Ріг, 2025. 85 с.

У кваліфікаційній роботі досліджено творчість Івана Багряного в історичному контексті літератури МУРу, образну систему роману І. Багряного «Тигролови», визначено його тематику, проблематику та специфіку художнього стилю. З'ясовано, що МУР став важливою організацією, яка сприяла розвитку української літератури в еміграції, а діяльність українських емігрантів, зокрема їх творчість, стала потужним культурним феноменом, що активно інтегрував світові тенденції, зберігаючи при цьому національні цінності. Окреслено коло проблемних питань, пов'язаних із ключовими поняттями дослідження, як-от: спільні і відмінні риси у творчості І. Багряного та інших представників МУРу; творчість І. Багряного в контексті історичних подій та суспільно-політичної ситуації післявоєнного періоду; художня форма, символіка та наративні стратегії творів Багряного; образ України та українця в контексті західного світу.

Проаналізовано навчально-методичне забезпечення, яке складається з чинної програми з української літератури та підручників для 11 класу закладів загальної середньої освіти. На підставі опрацьованих джерел створено методичні рекомендації щодо навчання еміграційної прози в 11 класі, вивчення роману «Тигролови», що сприятиме розвитку загальнокультурної, мовної, соціальної та громадянської компетентностей учнів.

Ключові слова: МУР, національно – органічний стиль, екзистенційна проблематика, пригодницький роман, нова українська людина, козацький морально-етичний кодекс, інтегрований урок, компетентнісний підхід.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
1.1. Мистецький Український Рух та його завдання	10
1.2. Стилї української літератури на еміграції.....	18
1.3. Рецепція творчості І. Багряного в літературному дискурсі ХХ-ХХІ ст..	24
Висновки до першого розділу.....	27
РОЗДІЛ 2. РОМАН І. БАГРЯНОГО «ТИГРОЛОВИ» ЯК НОВИЙ ФОРМАТ УТВЕРДЖЕННЯ В СВІТІ ОБРАЗУ УКРАЇНИ.....	29
2.1. Автобіографізм романів І. Багряного.....	29
2.2. Опір як форма існування особистості в тоталітарній державі в романі І. Багряного «Тигролови».....	32
2.3. Відродження І. Багряним козацького морально-етичного кодексу та його значення для формування нової української людини.....	43
Висновки до другого розділу.....	53
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЙНОЇ ПРОЗИ В 11- МУ КЛАСІ ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	54
3.1. Аналіз програм і підручників з літератури. Оцінка наявності обсягу матеріалів про українську еміграційну прозу в 11-му класі закладу середньої освіти.....	54
3.2. Формування загальних та літературознавчих компетентностей під час вивчення української еміграційної прози в 11-му класі закладу середньої освіти.....	59
3.3. Методичні рекомендації щодо вивчення роману І. Багряного «Тигролови» в 11-му класі закладу середньої освіти.....	64
Висновки до третього розділу.....	68
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	73
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність дослідження. Українська література XX століття є складним і суперечливим явищем, що відображає драматичні історичні обставини, у яких опинилася нація. Особливе місце в цьому літературному процесі займає період після Другої світової війни, коли за кордоном виникає нова хвиля української літературної діяльності. Одним із найяскравіших літературних осередків еміграції став Мистецький український рух (МУР), що об'єднав значну частину українських письменників, які опинилися на Заході. Серед лідерів цього руху особливо виділяється постать Івана Багряного — письменника, публіциста, громадського діяча, чия творчість і особистий життєвий шлях стали символом боротьби за свободу особистості та національну гідність.

Актуальність дослідження теми «Творчість Івана Багряного в контексті літератури МУРу» визначається не лише необхідністю осмислення літературного спадку митця, а й потребою у методологічному переосмисленні підходів до аналізу еміграційної літератури як частини цілісного літературного процесу України. Сучасне літературознавство потребує інтеграції новітніх підходів до вивчення літературних явищ, серед яких особливого значення набувають:

- історико-літературний метод, який дозволяє розглянути творчість Івана Багряного в контексті історичних подій та суспільно-політичної ситуації післявоєнного періоду;
- порівняльно-типологічний аналіз, що дає змогу зіставити його творчість із доробком інших представників МУРу;
- структурно-семіотичний підхід, який дає можливість проаналізувати художню форму, символіку та наративні стратегії творів Багряного;
- культурологічний аналіз, який дозволяє з'ясувати, яким чином автор формує образ України та українця в контексті західного світу.

У роботі використані наступні методи дослідження:

- історико-літературний метод — для аналізу творчості Багряного в історичному контексті МУРу;
- порівняльно-типологічний метод — для виявлення спільних і відмінних рис у творчості Багряного та інших представників МУРу;
- текстуальний аналіз — для глибинного вивчення художньої структури творів письменника;
- біографічний метод — для з'ясування впливу життєвих обставин автора на його творчість.

Незважаючи на численні праці, присвячені творчості Івана Багряного, у сучасній науці спостерігається певна фрагментарність досліджень щодо його ролі в МУРі та місця в літературному процесі української діаспори. Більшість робіт зосереджена або на політичних аспектах діяльності письменника, або на аналізі окремих його творів, тоді як цілісне бачення його доробку в контексті загальних ідейних та естетичних тенденцій МУРу потребує подальшого опрацювання.

Сучасний інтерес спрямований на комплексне осмислення творчості Багряного в різних вимірах – літературному, візуальному, публіцистичному – як інтегрованої частини естетичної платформи МУРу.

Зростає потреба в дослідженні Багряного не лише як самостійної творчої фігури, а як інтегратора мистецтва та ідеології МУРу, який через слово та образ формує художню стратегію еміграційної культурної опозиції. Аналіз таких взаємозв'язків відкриває нові напрями у вивченні поезики української діаспори, а також розкриває модель культурно-політичної взаємодії в умовах вигнання.

Актуальність обумовлюється необхідністю:

- комплексного аналізу творчого доробку Багряного з акцентом на міждисциплінарність (література + графіка + публіцистика);
- ідентифікації його ролі як суфлера культурно-мистецького напрямку в середовищі МУР;

- осмислення художніх стратегій, що поєднують політику, естетику та національну ідентичність.

Стан розробки проблеми. Ю. Шевельов у статтях «МУР і я в МУРі (Сторінки зі спогадів. Матеріали до історії української еміграційної літератури)» та «Українська еміграційна література в Європі 1945-1949. Ретроспективи й перспективи» подає власний погляд на роки діяльності МУРу. За художнім стилем він поділяє письменників – мурівців на органістів та екзистенціалістів. Вчений аргументовано доводить, що І. Багряний був наближений до національно-органічного стилю .

С. Павличко у книзі «Дискурс модернізму в українській літературі» розглядає МУР як епоху і як дискурс. Дослідниця наголошує на розумінні І. Багряним завдання літератури як служіння національній ідеї [39].

Постать І. Багряного, його незвичайно смілива натура і трагічна доля привертають увагу сучасних дослідників. Одним з перших відроджував творчість митця в незалежній Україні дослідник І. Дзюба. У книзі «Інтернаціоналізм чи русифікація?» зазначено: ««Творчість Івана Багряного є символом незламності духу українського народу, який навіть у вигнанні зберігав своє слово, свою правду і волю до свободи» [19].

О. Коваль звернула увагу на важливість введення творчості І. Багряного у шкільну та університетську програму. Невідомі сторінки біографії письменника розкрив українським читачам О. Шугай , Г. Костюк.

Ю. Лавріненко досліджував політичну діяльність митця . Творчість І. Багряного в контексті МУРу описав В. Державин у науковій розвідці «Три роки літературного життя на еміграції» . У праці Любові Дрофань «Іван Багряний — мистець слова і пензля» основна увага спрямована на зв'язок літературної творчості з авторською графікою — карикатурами, пейзажами, сатиричними начерками.

С. Кобута показує, що антитоталітарні мотиви у творчості І. Багряного перегукуються з Орвеллом, розширюючи контекст порівняльного

літературознавства . О. Шугай забезпечує джерельну базу для глибинного архівного аналізу, особливо щодо ідейних позицій МУРу .

Протягом останніх років з'явилася низка методичних досліджень, пов'язаних з вивченням у школі української еміграційної прози. Так, окремі аспекти розглядалися в роботах А. Фасолі. Дослідник описує методику викладання творів письменників еміграції в школах України, зокрема в контексті нових освітніх стандартів .

О. Коваль, Н. Мельник аналізують шкільні підручники та методичні рекомендації, пропонують шляхи активізації інтересу учнів до творчості письменників МУРу, зокрема Івана Багряного . С. Ковтун розробляє комплексні уроки та проєкти, що сприяють глибшому розумінню історичного контексту й художніх особливостей еміграційної прози . О. Астаф'єв пропонує методичні рекомендації щодо аналізу тематичних і стилістичних особливостей еміграційної поезії.

Ці дослідження допомагають педагогам ефективно вводити в навчальний процес складні теми української еміграції, зокрема творчість Івана Багряного, формуючи у школярів не лише літературні компетентності, а й історичну пам'ять та національну свідомість.

Однак на сьогодні ще не розроблено науково виваженої методичної системи викладання української діаспорної прози у шкільній практиці, яка б ураховувала особливості психології старшокласників і специфіку сприйняття ними творів еміграційних авторів. Це підкреслює актуальність обраної теми, а також її соціальну й практичну значущість.

Отже, необхідність реалізації навчально-виховних завдань у процесі вивчення творів митців МУРу, підвищення рівня патріотичної вихованості старшокласників зумовили вибір теми дослідження, визначили його об'єкт, предмет та мету.

Мета дослідження полягає в тому, щоб розглянути творчість І. Багряного в контексті діяльності МУР(у) та обґрунтувати методику вивчення української еміграційної прози в 11-му класі закладу середньої освіти.

Мета дослідження зумовила необхідність виконання наступних завдань:

- розглянути процес формування світогляду й творчої манери І. Багряного в Україні та в еміграції;
- дослідити образну систему роману І. Багряного «Тигролови», визначити його тематику, проблематику та специфіку художнього стилю;
- сформувати літературознавчі компетентності, під час вивчення учнями еміграційної прози;
- розробити методичні рекомендації щодо вивчення роману І. Багряного «Тигролови» в 11-му класі закладу середньої освіти.

Об'єкт дослідження – роман І. Багряного «Тигролови» та процес навчання української літератури в базовій школі.

Предмет дослідження – художні засоби розкриття образу нової української людини у творах І. Багряного та методика вивчення української еміграційної прози в 11-му класі закладу середньої освіти.

Для реалізації поставлених завдань використовувались **методи дослідження**: теоретичні - вивчення психолого-педагогічної літератури, аналіз шкільних програм та підручників; літературознавчі – літературознавчого і психологічного аналізу, біографічний, порівняльно-історичний.

Практичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні навчальних методів, прийомів і видів діяльності, орієнтованих на усвідомлення учнями тематики, проблематики та особливостей художнього стилю українських письменників в еміграції. Пропоновані методичні рекомендації сприятимуть вихованню національної самосвідомості учнів, удосконаленню літературної освіти в школах України.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3-х розділів, списку використаної літератури (59 позицій), висновків та додатку. Повний обсяг досліджень – 85 сторінок, з яких 72 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Мистецький Український Рух та його завдання

Друга світова війна нанесла нищівного удару українській землі. Окупованою була майже вся Україна, зокрема у Галичині на Волині більшовики чинили наругу над українською мовою: нищили усе, починаючи від українських художніх творів і закінчуючи пресою, яку друкували на згаданих землях. Зважаючи на це, більшість українських письменників та критиків були змушені залишити Батьківщину та емігрувати. В період німецької окупації можливість заснування українських літературних осередків була виключена. Офіційно було дозволено тільки Союз журналістів та письменників, який мав осередок у Львові. Більше на жодній території України літературу українську визнано не було. Будь-які спроби організувати українські незалежні видання, такі, наприклад, як: «Літаври» чи «Українське слово» були подавлені, а самих редакторів цих видань було знищено, така доля спіткала Івана Ірлявського та Олену Телігу. Враховуючи це, ми розуміємо, що жодної можливості здійснення легальної видавничої діяльності не існувало. На землях Галичини більшовики максимально знищили всю українську видавничу справу, то, зважаючи на всі ці події, багато письменників та критиків були змушені емігрувати.

На території Західної України, на відміну від того ж таки Києва, режим окупації виявився дещо ліберальний, а саме: було дозволено самостійну видавничу діяльність, наприклад, можна згадати «Українське видавництво».

Під час і після Другої світової війни українська інтелігенція опинилась у таборах для переміщених осіб у Західній Європі, де представники різних літературно-мистецьких традицій шукали ґрунт для спільної діяльності.

Українська інтелігенція, яка перебувала в еміграції, намагалася консолідуватися, щоб, хоч і будучи дуже далеко від рідної України, розвивати та підтримувати українське слово. Першим організатором консолідації став Улас Самчук, який у 1945 р. заснував літературно-

мистецьке об'єднання в м. Фюрт (Німеччина), згодом назване МУР (Мистецький Український Рух), де зібрались яскраві постаті української еміграції — Іван Багряний, Юрій Шевельов, Юрій Косач, Віктор Петров-Домонтович та інші.

У своїх виступах Самчук та інші лідери руху наголошували, що українська література повинна бути не лише патріотичною, а й художньо рівневою світовій. Перший літературний збірник МУРу включав програмну статтю «Чого ми хочемо», тут друкували роботи, що визначали естетичну платформу об'єднання. Самчук заявляв: «Час ставив і ставить перед українським мистецтвом те завдання ... служити своєму народові і тим самим завоювати собі голос та авторитет у світовому мистецтві» [11].

Основною метою МУРу стало об'єднати українських письменників, незалежно від їхніх світоглядних поглядів, щоб створювати високохудожню літературу, здатну представляти націю та її культуру світу. Як підкреслює Ю. Шевельов (Шерех), МУР постав перед завданням «створити літературу європейського типу, що не втратить при цьому своєї національної органічності» [54]. Це означало поєднання модерних естетичних пошуків із глибокою національною основою, що відповідало концепції «великої літератури», яку висунув Улас Самчук й активно підтримав Ю. Шевельов (Шерех).

Завдання МУРу формувались навколо кількох ключових напрямів:

- створення літератури високого художнього рівня, яка б не поступалася найкращим європейським і світовим зразкам;
- підтримка національної свідомості українців у вигнанні, утвердження культурної єдності народу поза межами України;
- формування нової генерації українських письменників і читачів, здатних мислити модерно й незалежно від радянських ідеологем;
- інтеграція української літератури у світовий культурний простір, доведення її повноцінності як національної й водночас європейської культури.

За період існування від 1945 по 1948 роки «мурівці» видали «понад 1200 книжок і памфлетів із різних ділянок; близько 250 із них – це публікації оригінальних поетичних, прозаїчних та драматичних творів; до того слід додати десятки передруків, перекладів, критичних праць і творів дитячої літератури» [15, с. 538].

Усе це була література не завжди «рівна», багатьом творам бракувало насамперед естетичної свіжості й оригінальності. Українська нація з репресивних і голодоморних 30-х років вийшла ослабленою, і такими ж були письменники-емігранти в ДіПі. Б. Кравців нараховує їх (без вихідців із Західної України) близько 100 [15, с. 540].

Особливе значення МУР надавав концепції національно-органічного стилю, сформульованій Ю. Шевельовим, що полягала у природному поєднанні національних традицій із новітніми естетичними тенденціями. Іван Багряний, будучи одним із провідних діячів МУРу, відстоював ідею літератури, яка служить народу, але не є агітаційною чи ідеологічною. У статті «Нарис української націоналістичної літератури» він підкреслював, що письменник має нести відповідальність перед народом за свої твори, за моральний вибір, відображений у художньому слові [4].

Концепція «національно-органічного стилю», висунута Юрієм Шевельовим, визначала літературу, яка народжується з культури, мови, традиції українського народу, одночасно звертаючись до європейських інтелектуальних трендів. Щирість, внутрішня органічність, єдність змісту і форми — базові ознаки такого стилю. Явище, яке росте з національної культури, фольклору й мови, але в той же час є модерним і спроможним вести діалог із європейською естетикою [54].

Після 1945 р. І. Багряний узяв активну участь у засіданнях, публікував статті («Думки про літературу») й представляв позицію, що поєднувала національний дух і екзистенційний вибір. Іван Багряний став символом спротиву тоталітаризму та прикладом екзистенційної відповідальності. Він відстоював ідею служіння літератури не мистецтву заради мистецтва, а

народу, навіть у вигнанні, що гармоніювалося з концепціями МУРу. Ідеї свободи й відповідальності чітко простежуються в прозі І. Багряного.

Перший з'їзд організації – Мистецький Український Рух – було проведено у Ашаффенбурзі у період від 21 по 23 грудня 1945 року. Незалежність МУРу від партій позбавила його потужної видавничої бази. Тому для початку обмежилися малим обсягом — при інших газетах («Час» і «Наше життя») почали випускати «Малу Бібліотеку МУРу». Першими було надруковано роботи Юрія Клена (вступ до «Попелу імперій»), Уласа Самчука (розділи з автобіографічного роману «Юність Василя Шеремети»), Ігоря Костецького («Оповідання про переможців») та Юрія Косача («Ноктюрн б-моль»). Згодом з'явилися місцеві журнали «Рідне слово» (Мюнхен), «Заграва» (Авгсбург), «Похід» (Гайденава). Також у Австрії видавалися «Звено» під редакцією Володимира Кримського та «Літаври» під редакцією Юрія Клена [10].

З часом було створено видавничу комісію Муру, робота цієї комісії зводилася до надання дозволів поставити на виданні маркування – «Золоту Брамму». Ця марка свідчила про те, що апробація книжки мала місце у Мурі і сам твір є гарантією високої якості. Із маркою «Золота Брама» побачило світ багато видань.

Як зазначає Юрій Шевельов, організація українських письменників пережила надто багато зовнішніх та внутрішніх труднощів та суперечностей, передусім це фінансові труднощі, коштів на видавництво суттєво бракувало, і тому видання стали неперіодичним [55].

Найбільш популярним та представницьким був журнал «Арка», який виходив у Мюнхені та існував із 1947 по 1949 роки. У «Арці» були надруковані рецензії, художні твори, філософські, мистецтвознавчі та культурологічні статті, а також критичні огляди.

І. Качуровський у 1946-му році видав збірник під назвою «Хорс», а у наступному році – календар-альманах на 1947 рік.

Другий з'їзд Мистецького Українського Руху відбувся у березні 1947 року. Проходив з'їзд в Ульмі. Головою було знову обрано У. Самчука, а заступником Ю. Шереха (Шевельова). Основна увага з'їзду була спрямована на літературно-творчі питання. Доповідь Юрія Шереха мала назву «Року Божого, 1946», інша – «Наша літературна проза 1946 – початку 1947 року». Її виголосив В. Державин [19, с.18]. Спеціальну доповідь «Обрії нової драми» виголосив Ю. Косач.

У листопаді 1947 року у Майнц-Кастелі було проведено конференцію про драматургію. Обговорювались драми І. Багряного «Morituri», Л. Коваленка «Домахи», І. Костецького «Близнята ще зустрінуться»; також було прочитано драму «Шумлять жорна» У. Самчука. Наразі відомо, що у часописі «Вежі» надрукували частину цієї драми митця. При цьому, переїзд до Канади Голови літературної організації міг означати, на думку Ю. Шереха, фактичне припинення діяльності літературної організації. Тоді ж Ю. Шерех став наполягати, щоб У. Самчук залишався і після переїзду очільником МУРу, та репрезентував діяльність організації за океаном. Організація, як до того прагнув Ю. Шерех, мала функціонувати як європейська філія МУРу. Але, хоча МУР іще і функціонував певний час (хоча б у листах, які писали його учасники), але при цьому жодної організаційної діяльності (за виключенням зміни керівництва) не проводилося, а творчі та життєві шляхи його учасників розходилися все більше. Усі спроби, які докладав У. Самчук для відновлення організації, зазнали фіаско, і, як іронічно було зауважено самим Ю. Шерехом, МУР був визнаний за «померлого» (і роки і причини його символічної смерті кожен із учасників митців МУРу називав свої – це 1948, чи 1949, або, і навіть, 1950 роки).

Останній, третій з'їзд Мистецького Українського Руху, відбувся у квітні 1948 року. Вже тоді, як вказує Ю. Шерех, «кожен член МУРу, по своєму, у певний спосіб опинився поза літературною організацією, і створив по собі в певний час організаційну порожнечу» [54, с.3].

Ю. Шерех пояснював причини розпаду МУРу насамперед тим, що після вимушеного «розсіяння» середовище письменників опинилося в незвичних умовах, які викликали розгубленість, внутрішню невпевненість і дезорієнтацію. За його словами, ця нестабільність призвела до внутрішнього невдоволення, що проявлялося у деструктивних настроях і негативно вплинуло на згуртованість митців [54, с.3-4]. Водночас У. Самчук визнавав і власну провину в ситуації, наголошуючи, що керівництво організації, зокрема й він як голова, не змогло виявити достатньої відповідальності й авторитету, аби запобігти розпаду МУРу, хоча відповідні спроби й здійснювалися [11, с.4].

Письменник запевняє, що широко прагнув того, щоб організація лишалась далі, щоб її діяльність була відновлена, щоб була збережена тяглість і певна традиція без огляду на умови, в яких всі перебували. Але це його переконання не знайшло підтримки решти членства і організація як така формально перестала існувати [11, с.14].

Ініціативною групою, до якої увійшли Іван Багряний, Юрій Косач, Іван Микитенко, Юрій Шерех, Улас Самчук була вироблена творча декларація МУРу, в якій проголошувалося: «Час ставив перед українським мистецтвом завдання: у високо мистецькій формі служити своєму народові і тим самим завоювати собі голос і авторитет у світовому мистецтві» [54, с.240].

Головна полеміка МУРу відбувається навколо питання: як і про що писати, щоб українська література посіла гідне місце в світі. Ю. Шерех виділяє дві стильові течії в літературі МУРу – «європеїстів та органістів». До європеїстів зараховує Ю. Косача, В. Домонтовича, І. Костецького, а до органістів – В. Барку, Т. Осьмачку, І. Багряного. Завданням митців було:

- у високомистецькій формі служити своєму народові і завоювати собі авторитет і голос у світовому мистецтві;
- у товариській співпраці змагати до вершин справжнього мистецтва;

- творити «велику літературу», яка має відображати життя, бути дидактичною і перебувати у класичній зрівноваженості засвоєння досвіду та кращих традицій національної та європейської літератур.

Можна твердити, що діяльність МУРу мала значні здобутки як у творчому, так і в організаційному плані. Теоретичні й ідеологічні дискусії, які точилися під час його з'їздів, конференцій або поза їх межами, засвідчили, що ця організація стала своєрідним майданчиком для діалогу (іноді й полемічного) між представниками різних літературних поколінь, напрямів і стилєвих течій. Цей діалог не припинився навіть після офіційного завершення діяльності МУРу.

Згодом багато його учасників продовжили літературну працю в межах Об'єднання українських письменників в екзилі «Слово» (1954–1997), яке позиціонувало себе спадкоємцем МУРу. Водночас між цими двома спільнотами існували помітні ідейні та організаційні відмінності. Головною рисою, що вирізняла МУР, був елітарний принцип, успадкований від традицій «Вапліте», якого «Слово» вже не дотримувалося в повній мірі. Втім, члени «Слова» усвідомлювали необхідність підтримувати тяглість мистецьких ідей, наголошуючи у передмові до першого випуску однойменного збірника, що вони продовжують естетичну лінію МУРу та прагнуть утвердити безперервність українського літературного процесу за межами Батьківщини [10].

Серія збірників «Слово» (видана у 1962–1990 роках, загалом 12 випусків) свідомо орієнтувалася на мурівські видання, наслідуючи їхні традиції й принципи. Редактори неодноразово підкреслювали, що розглядають свою працю як продовження справи Мистецького Українського Руху, започаткованої його «Альманахом», журналом «Арка», збірниками «Хорс», «Літературним зошитом» тощо [12].

На зв'язок між МУРом і «Словом» звертав увагу і Улас Самчук у своєму «Нарисі про історію створення та діяльності МУРу», де зазначав, що нова організація постала на тій самій духовній основі, але мала інші

структурні риси. У пізнішому виступі він також наголосив, що «Слово» можна вважати другим етапом розвитку МУРу, а його очільник Григорій Костюк, який свого часу був активним учасником МУРу, надав новій організації більш сталої форми та чіткості [33, с.4].

Питання про ідейну спадковість, організаційні засади та зміст літературних дискусій «Слова» у зв'язку з мурівською традицією й досі залишається відкритим і потребує подальшого дослідження — так само, як і осмислення впливу МУРу на весь еміграційний літературний процес ХХ століття.

Таким чином, основним завданням Мистецького Українського Руху було створення модерної української літератури, що не тільки відповідала б духовним потребам еміграції, а й утверджувала б Україну як культурно самодостатню націю у світі. У рамках МУРу розгортались гострі полеміки між різними творчими групами — традиціоналістами, модерністами, експерименталістами. Ці дискусії були не ознакою розколу, а свідченням внутрішньої життєздатності руху, що прагнув синтезувати різні напрями задля спільної мети.

Теоретичною основою діяльності МУРу стали дві тези: ідея «великої літератури», яка була висунута і обґрунтована У. Самчуком і мала відповісти на питання «про що писати?», та концепція «національно-органічного стилю», запропонована Ю. Шерехом, — мала відповісти на питання «як писати?».

Головний конфлікт мурівської літератури полягав у змалюванні протистояння між українською людиною та тоталітарною системою. Так І Багряному вдалося в національно – органічному стилі відобразити кращі традиції родинного виховання, християнського світогляду, моральних основ українського народу. Звернувшись до модернізму, зокрема до філософії екзистенціалізму, письменник показав сильну українську людину, що в межовій ситуації здатна на екзистенційний вибір, який веде її до свободи.

Організаційно МУР виконав, без перебільшення, важливу місію, об'єднавши найвидатніших українських письменників і критиків на еміграції, забезпечивши, зокрема, на сторінках своїх видань: трьох збірників літературно-мистецької проблематики «МУР», альманаху «МУР», журналів «Арка», «Хорс» та ін., публікацію їхніх творів. Естетична програма МУРу сприяла створенню літератури, здатної відповідати на виклики тоталітаризму та зберегти український національний дух у вигнанні.

Після розпаду МУРу багато членів цієї мистецької організації продовжили письменницьку діяльність під егідою Об'єднання українських письменників в екзилі «Слово» (1954–1997), яка проголосила себе спадкоємицею МУРу.

1.2. Стилi української літератури на еміграції

Серед стилів української літератури на еміграції ми можемо виокремити неокласицизм, модернізм, екзистенціалізм; далі ми охарактеризуємо кожний із вище перерахованих стилів.

Неокласицизм в українській літературі є художньою течією, що прагнула до гармонії, досконалості форми та вивіреної естетики. Цей стиль відзначався орієнтацією на класичні зразки європейської літератури, зверненням до античної тематики, раціоналізмом та увагою до позачасових етичних і культурних цінностей. Водночас він слугував своєрідною протиположністю надмірному суб'єктивізму, романтизму та емоційній експресивності модернізму. В умовах еміграції неокласицизм набув специфічного забарвлення, адаптуючись до нової культурної та політичної реальності. Втрата батьківщини, прагнення зберегти національну ідентичність і зосередженість на загальнолюдських ідеалах стали ключовими факторами, що вплинули на трансформацію стилю. Українські письменники-емігранти, працюючи далеко від рідних земель, сприймали класицизм як спосіб духовного самозбереження, а античні мотиви і символіка набули для

них нового сенсу, пов'язаного з пошуками гармонії в умовах екзистенційної кризи. Яскравими представниками українського неокласицизму в еміграції були Юрій Клен (псевдонім Освальда Бургардта) та Євген Маланюк [42, с.114].

Юрій Клен, творчість якого є зразком високої художньої майстерності, успішно поєднував традиції античної культури з українськими історичними мотивами. У своїх творах він тяжів до відточеної форми, символічної насиченості та інтелектуальної глибини. Його поеми, зокрема «Попіл імперій», вирізняються масштабністю задуму, осмисленням загальноцивілізаційних катастроф ХХ століття та відображенням трагічної долі людства на тлі падіння імперій. У своїх творах Клен відобразив відчуття розриву з батьківщиною, проте зберіг прагнення до універсальних ідеалів краси та істини.

Євген Маланюк, який за своїм характером творчості також був близьким до неокласиків, створював поезію, сповнену мужності, патріотизму та водночас естетичної вишуканості. У його віршах античні образи часто переплітаються з українською історичною тематикою, що слугувало своєрідним мостом між європейською культурою та національною спадщиною. Зокрема, у його поезії зустрічається метафоричне осмислення України як античної Еллади, яка прагне до відродження після століть занепаду. Водночас його творчість пронизана трагічним усвідомленням втрати батьківщини, що надає віршам емоційної напруги та драматизму.

Таким чином, український неокласицизм на еміграції зберіг свої ключові ознаки – орієнтацію на класичні зразки, ідеалізацію гармонії та краси, але набув нового звучання завдяки прагненню передати драматизм вигнання та осмислити долю України в контексті світової історії. Творчість Юрія Клена та Євгена Маланюка демонструє, як естетичні ідеали неокласицизму допомагали письменникам-емігрантам осмислити складні реалії свого часу та залишити вагомий слід у літературному процесі.

Модернізм як літературна течія, що виникла на зламі XIX-XX століть, ставив у центр уваги проблеми індивідуальної свідомості, екзистенційного вибору та духовного пошуку. У контексті української еміграційної літератури модернізм відіграв важливу роль у збереженні національної ідентичності, оскільки поєднував інноваційні мистецькі форми з глибоким осмисленням національних традицій та історичних реалій [42, с.36].

В умовах еміграції модерністські ідеї стали засобом художнього переосмислення травматичного досвіду вигнання, втрати батьківщини та адаптації до нових культурних контекстів. Завдяки модернізму українські письменники змогли розкрити унікальність національної культури на тлі глобальних європейських та світових процесів. Орієнтація на особистісне та колективне переживання допомагала осмислювати трагедію поневолення, репресій та вигнання, водночас пропонуючи шляхи духовного відродження.

Серед видатних представників модернізму в українській еміграційній літературі ключове місце посідають наступні письменники. Так Ю. Шерех відносив до європеїстів або модерністів Віктора Домонтовича, Ігоря Костецького, Юрія Косача. А от Іван Багряний, Улас Самчук, Тодось Осьмачка, Василь Барка визначалися Шерехом як органісти, себто представники національно-органічного стилю. Але по факту ми маємо у творах цих письменників поєднання національно-органічного стилю з філософією екзистенціалізму. Ця стильова матриця має бути визначальною під час аналізу творів І. Багряного.

Іван Багряний і Улас Самчук у своїх творах досліджували як долю окремої людини, так і ширші соціальні та національні питання. Іван Багряний, автор численних прозових і поетичних творів, став символом боротьби за людську гідність і свободу. Його роман «Тигролови» (1944) є одним із найяскравіших зразків модерністської прози в еміграційній літературі. У цьому творі відображено мотив протистояння тоталітарній системі та прагнення до свободи, яке асоціюється з українською ментальністю [42, с.21]. Головний герой, утікаючи з радянського ГУЛАГу,

знаходить новий сенс життя у боротьбі за виживання, що водночас стає метафорою національного звільнення. Багряний у своїх творах активно використовував символіку, психологічну глибину образів і модерністські прийоми, створюючи універсальні тексти, які залишаються актуальними до сьогодні.

Улас Самчук у своїй творчості поєднував модерністські ідеї з історичною тематикою, прагнучи зафіксувати доленосні події в житті українського народу. Його романи «Марія» (1934) та «Волинь» (1932–1937) є епічними полотнами, що через долі простих людей передають трагедію українського селянства, яке пережило Голодомор та інші жахіття радянської епохи. Особливістю модернізму Самчука було заглиблення в екзистенційні переживання героїв, які в умовах історичних катаклізмів намагаються зберегти свою людяність і зв'язок із національними традиціями.

Таким чином, екзистенціалізм у творчості українських письменників-емігрантів поєднувався з національно-органічним стилем та сприяв не лише художньому оновленню літератури, а й збереженню національної ідентичності. У творах Івана Багряного та Уласа Самчука гармонійно поєднуються індивідуальний і національний досвіди, що робить їхню творчість цінним внеском у світову літературну спадщину.

Екзистенціалізм як філософська та літературна течія, ставив у центр уваги глибокі проблеми людського існування: вибір, свободу, відчуження, страх смерті, абсурдність буття та опір як форму існування особистості в тоталітарній дійсності. Для української еміграційної літератури ці мотиви набули особливого значення, оскільки письменники опинилися у ситуації фізичного та духовного відчуження, втрати рідного середовища та необхідності збереження своєї ідентичності. Твори українських письменників-емігрантів часто відображають драматизм їхнього особистого та колективного досвіду. У центрі їхньої уваги - людина, що опинилася перед обличчям абсурдності буття, ворожого соціального порядку або екзистенційної пустки. Ці теми були особливо актуальними для митців, які

пережили насильницьке вигнання, репресії або глибокі духовні кризи, і знайшли своє вираження в творчості Василя Барки та Тодося Осьмачки.

Василь Барка у своїх творах приділяв значну увагу осмисленню людського страждання та пошукам духовного порятунку. Його роман «Жовтий князь» (1963) є глибоким екзистенційним трактатом, в якому через трагедію Голодомору розкривається боротьба людини за збереження своєї гідності та віри. Барка акцентує увагу на моральному виборі героїв у нелюдських умовах, показуючи, як страждання може стати шляхом до духовного очищення. Центральним екзистенційним мотивом у його творчості є питання сенсу життя у світі, де панує зло. Барка шукав відповіді через християнське осмислення дійсності, вбачаючи у духовних цінностях основу для подолання абсурду буття.

У романі «Жовтий князь» В. Барка змальовує людину, яка мусить робити вибір між життям і смертю, підкоренням і свободою. В одному з епізодів герой промовляє: «Людина не лише живе, а й бореться за право бути людиною», «Залишитися людиною – це найбільший опір у світі бездушності» [6].

Тодось Осьмачка, своєю чергою, відображав у своїй творчості глибокі психологічні та екзистенційні переживання, зумовлені життям на еміграції та болючими спогадами про радянські репресії. Його поетичні та прозові твори насичені мотивами страху, самотності, втрати та внутрішньої боротьби : «Самотній я у цьому світі, / Де кожен день – то виклик долі, / Де смерть і життя — у вічнім двобої, / І кожен вибір — мов останній крок» (Осьмачка Т. Лісова пісня) [37].

У романі «Старший боярин» (1946) Осьмачка створює образ людини, яка перебуває у стані постійного внутрішнього напруження, борючись із ворожим до неї світом. «Він жив у постійному розладі з самим собою, мов у полоні невидимого ворога, що не дає ні спокою, ні миру» [38, с.45]. «Кожна мить була для нього битвою між страхом і надією, між минулим і майбутнім, між життям і смертю» [38, с.78]. Екзистенційні мотиви у творчості Осьмачки

часто поєднуються з глибоким символізмом та інтуїтивним осмисленням дійсності, що додає його творам унікального психологічного звучання.

Таким чином, екзистенціалізм у творчості Василя Барки та Тодося Осьмачки став засобом глибокого осмислення трагедій ХХ століття через призму індивідуальних і колективних переживань. Їхні твори, сповнені пошуків сенсу буття та моральної опори у світі хаосу, демонструють універсальність екзистенційної проблематики, водночас зберігаючи глибоку національну специфіку.

У творах Івана Багряного знаходимо реалізацію наступних ключових позицій екзистенціалізму: вибір, свобода, відчуження, страх смерті, абсурдність буття, опір як форма існування особистості в тоталітарній дійсності. Роман «Тигролови» наповнений екзистенційними формулами: «Опір — це не лише боротьба зовнішня, а передусім внутрішня, це твердість духу, що не дає зламатися» [3]. «Смерть була близько, як тінь, що не відходить, і водночас життя здавалося абсурдним маршем без кінця» [3]. «Свобода — це не просто право, це боротьба, щоденна, болісна, нерозривна від вибору» [3].

Отже, еміграція, попри свій травматичний характер, стимулювала появу нових тем і форм, що дозволили українській літературі не лише зберегти свою самобутність, але й стати органічною частиною світового літературного процесу. Таким чином, українська література на еміграції ХХ століття вирізняється багатством стилістичних напрямів, серед яких найпомітнішими є неокласицизм, модернізм та екзистенціалізм. Неокласицизм відзначається поверненням до класичних традицій, гармонією форми і моральними цінностями, що відображено у творчості таких авторів, як Юрій Клен та Євген Маланюк. Модернізм, представлений Віктором Домонтовичем, Ігорем Костецьким, Юрієм Косачем характеризується експериментами зі стилем, суб'єктивністю та символізмом. Екзистенціалізм, яскраво проявлений у творах Івана Багряного, Василя Барки та Тодося Осьмачки, зосереджується на філософських питаннях свободи, вибору,

відчуження і внутрішньої боротьби особистості в умовах тоталітарної дійсності. У творчості Івана Багряного екзистенціалізм набуває національного забарвлення: це не лише філософія індивідуальної боротьби, а й прагнення зберегти українську ідентичність в умовах тоталітарного насилля. Багряний поєднує особистісний вимір екзистенціалізму з громадянською та національною відповідальністю.

1.3. Рецепція творчості І. Багряного в літературному дискурсі XX – XXI ст.

Ім'я Івана Багряного було практично невідоме до 1990 року в Україні, творчість письменника майже не досліджувалась, бо митець одним з перших сказав правду світові про тоталітарний режим Радянського Союзу, який нівелює особистість, робить з неї «кошечка та гвинтики».

Після розпаду СРСР відбувається інтенсивне переосмислення творчості Багряного.

Період 1990-х років став етапом повернення імені Івана Багряного в українську культуру. Після десятиліть замовчування в радянській літературі, українські дослідники почали активно переосмислювати його постать не лише як письменника, а й як політичного та культурного діяча. У цей час літературна критика формувала основні підходи до прочитання його творчості: екзистенційну проблематику, тему національної ідентичності та психологію тоталітарного терору.

Одним із перших, хто відкрито заговорив про політичний і художній вимір постаті Івана Багряного, був Іван Дзюба. У своїх публікаціях він наголошував на надзвичайній моральній силі письменника, який у своїй прозі поєднував гуманістичний пафос із гострою критикою тоталітаризму [18]. Значний внесок у популяризацію творчості І. Багряного зробив О. Шугай, який ще у 1991–1993 роках розпочала публікацію статей та упорядкування творів письменника. Дослідник підкреслював автобіографічний характер

роману «Сад Гетсиманський», розкриваючи біографічні джерела його сюжетів [57].

Юрій Шевельов у низці статей 1990-х років акцентував увагу на культурно-літературному середовищі МУРу, в якому Багряний відіграв ключову роль. Він зазначав, що саме в діяльності МУРу проявилася одна з основних рис еміграційної літератури — намагання створити повноцінну українську літературну традицію за межами радянської [55]. Також у 1990-х роках опубліковано кілька літературознавчих розвідок у журналі «Сучасність» та збірниках діаспори, зокрема в роботах Володимира Державина, Івана Кошелівця, Євгена Маланюка, які започаткували обговорення естетичних особливостей прози Багряного та її ідейного наповнення.

Таким чином, літературно-критична думка 1990-х років визначила кілька основних напрямів у вивченні творчості Івана Багряного: реабілітація його імені як класика української літератури; дослідження автобіографізму в його прозі; акцент на темі тоталітаризму та боротьбі за людську гідність; вивчення ролі Багряного в Мистецькому Українському Русі (МУРі).

У 2000-х роках інтерес до творчості Івана Багряного суттєво зріс. Це було зумовлено не лише загальним відродженням уваги до української еміграційної літератури, а й потребою нового осмислення української ідентичності у пострадянському просторі. Серед найактивніших дослідників цього періоду можна виділити таких літературознавців:

У своїх дослідженнях М. Жулинський розглядав Багряного у контексті української літератури ХХ століття, наголошуючи на його ролі у формуванні концепції вільної особистості, що бореться проти тоталітарного режиму. Особливу увагу вчений приділяв автобіографічним мотивам у творчості Багряного, акцентуючи на їх щирості, драматизмі й філософському глибинному наповненні [23].

Сергій Гальченко вивчав публіцистичний доробок Багряного. У 2000-х дослідник займався виданням архівних матеріалів письменника, зокрема

його листів, політичних статей і мемуарів. Він акцентував увагу на постаті Багряного як державника та громадського діяча, що прагнув сформувати нову модель українського суспільства на засадах демократизму й моральної відповідальності [13].

Доктор філологічних наук Ольга Ковалевська у своїх працях аналізувала проблематику національної ідентичності та «героїчної особистості» у творах Багряного. Вона звертала увагу на стильові особливості його романів, зокрема синтез пригодницького жанру з глибоким психологізмом та етичними проблемами. Ковалевська наголошувала на ролі Багряного у трансформації класичної традиції українського роману [27].

Василь Кузан, критик і літературознавець, у рецензіях початку 2000-х років акцентував увагу на актуальності політичних поглядів Багряного для незалежної України. Він розглядав «Сад Гетсиманський» як текст, що відображає універсальні цінності свободи, честі та людської гідності [34].

Відома дослідниця постмодерної літератури України, Тамара Гундорова, частково зверталася до творчості Багряного, розглядаючи її крізь призму травматичного досвіду тоталітаризму. Вона трактувала твори митця як приклад літературного опору та символічного відновлення особистісної свободи [17].

Висновки, до яких прийшли дослідники 2000 років: Іван Багряний – письменник європейського рівня, який поєднав пригодницький роман з глибокою філософією особистої свободи. Його творчість є свідченням боротьби сильної особистості проти системи. Публіцистика Багряного стала важливим джерелом осмислення української політичної еміграції середини ХХ століття. Художні твори Багряного залишаються предметом нових літературознавчих підходів – від психоаналізу до культурної герменевтики.

У ХХІ ст., від 2010 до 2025 років, творчість І. Багряного досліджується за різними напрямками. Так, Любов Дрофань у статті «Іван Багряний – мистець слова і пензля» розкриває Багряного як багатогранну постать: не лише письменника, а й маляра та ілюстратора своїх творів, також

політичного сатирика. Авторка аналізує його графічну спадщину (пейзажі, портрети) та показує, як мистецькі практики взаємодіють із літературою [22].

До релігійної інтерпретації звертається І. Богданова у статті «Художня інтерпретація біблійних колізій...», де досліджено мотиви Старого Заповіту в романі «Сад Гетсиманський». І. Богданова демонструє унікальний авторський підхід І. Багряного до біблійної стилістики та образності [9].

До стилістики та мови, аналізуючи синтаксичні та мовні засоби, що підсилюють емоційність текстів, звертається у своїх працях С. Шабат-Савка. Зокрема мова про використання незакінчених конструкцій як комунікативно-стилістичного прийому [54].

Філософсько-моральний дискурс зустрічаємо у дисертаціях Пикалюка, Желновача, Трофимчука. Вони звертаються до теми розкриття свободи особистості, соціального міфу, релігійної тематики, що формують образ героїв у межових ситуаціях.

Висновки до першого розділу

Розділ, присвячений теоретичним засадам дослідження, демонструє аналіз умов, що спричинили виникнення Мистецького Українського Руху (МУР), його завдань та значення для української культури в еміграції. Війна завдала значної шкоди українській літературі. Руйнація видавничої діяльності, обмеження культурного життя на окупованих територіях та репресії змусили багатьох письменників емігрувати, що стало поштовхом для створення нових літературних об'єднань за межами України. МУР став важливим осередком для консолідації української інтелігенції та збереження національної ідентичності в умовах еміграції. Організація об'єднала близько 60 письменників, які прагнули створити «велику літературу» на основі національно-органічного стилю. Літературна творчість українських письменників емігрантів представлена багатогранною палітрою стильових напрямів. Неокласицизм, модернізм, екзистенціалізм, у контексті еміграції

набули нових рис. Література української еміграції стала потужним культурним феноменом, який не лише інтегрував світові тенденції, а й зберігав і розвивав національні традиції, сприяючи інтеграції українства у світовий літературний процес.

Осмилення творчості Івана Багряного в літературному дискурсі ХХ–ХХІ століть демонструє складний шлях його спадщини до українського читача, зумовлений як історичними, так і суспільно – політичними обставинами. Особливо активно критична рецепція творчості І. Багряного розвивалася у 2010–2025 роках. Дослідники, зокрема І. Богданова, В. Просалова, Л. Дрофань, С. Шабат-Савка, О. Шугай, Т. Гундорова, зосередилися на таких аспектах його творчості: біблійні колізії й морально-етична проблематика творів; художньо-стилістичні особливості прози; національно-визвольна ідея як рушійна сила літературного дискурсу митця, поєднання художнього слова та публіцистики, іконографічне й мистецьке начало (Багряний-художник).

Рецепція творчості Івана Багряного демонструє поступову еволюцію дискурсу – від ідеологічно поляризованих оцінок до багаторівневого аналізу його творчості як вагомого явища української літератури, яке зберігає актуальність і сьогодні.

РОЗДІЛ 2. РОМАН І. БАГРЯНОГО «ТИГРОЛОВИ» ЯК НОВИЙ ФОРМАТ УТВЕРДЖЕННЯ В СВІТІ ОБРАЗУ УКРАЇНИ

2.1. Автобіографізм романів Івана Багряного

Іван Багрянний – український публіцист, письменник, політичний та громадський діяч, спершу відомий як поет, зв'язаний з групою «МАРС», був репресований 1932 року; емігрант, лідер УРДП, засновник та редактор газети «Українські вісті», голова Української Національної Ради, віце-президент УНР у вигнанні, діяльність якого спрямована на розробку стратегії і тактики боротьби з комуністичним режимом за «демократичну, незалежну українську державу». Брав участь у створенні МУРу – мистецької організації, яка пізніше перетворилася на об'єднання українських письменників «Слово» у США. Народився Іван Лозов'яга (справжнє прізвище І.Багряного) 2 жовтня 1906 року в селі Куземин на Полтавщині. Закінчив Краснопільську художню – керамічну школу. Ще з дитинства в душі хлопця визрівало бунтарство проти свавілля більшовицької влади, представники якої у 1920 році знущалися над його дядьком та 92-річним дідом на їхній пасіці. Інший дядько загинув на Соловках. Після десятиліття поневірянь у радянських тюрмах і таборах на волю митець вийшов із підірваним здоров'ям – починалися сухоти. За німців працював редактором української газети «Голос Охтирщини». 1943 р. за нього знову взявся НКВД, вбачаючи у роботі в окупованому театрі колаборантство з фашистами. Довелося іти на захід, спочатку до Львова. Львів 1939 – 1944 років був обов'язковою тимчасовою пристанню для тих, хто намагався через радянські пороги перебратися на захід. Тут перебували Василь Барка, Улас Самчук, Докія Гуменна, Михайло Зеров (Орест), Юрій Косач, Григорій Костюк, Юрій Лавріненко, Юрій Шерех – Шевельов, Тодось Осьмачка.

Після статті О. Правдюка «Куркульським шляхом», опублікованій у журналі «Критика» у 1931 р., твори І. Багряного вилучають, а самого автора

у 1932 р. заарештовують у Харкові. У результаті Багряного засудили 1933 р. на п'ять років заслання і вивезли на далекий Схід, але вже через два роки він тікає і переховується у знайомих в Зеленому Клині. Про ці події згодом напише роман «Тигролови», що став відображенням особистого досвіду автора, який зазнав переслідувань з боку радянської влади. Під час перебування на Далекому Сході, спочатку як висланець, а згодом як в'язень табору ГУЛАГу, Багряний провів понад п'ять років у цих краях. Він блукав тайгою, займався мисливством у тайзі та спілкувався з місцевими жителями, зокрема з нащадками українських переселенців.

У 1943 році, перебуваючи в Моршині на Західній Україні та рятуючись від гестапо, І. Багряний всього за 14 днів написав роман «Тигролови». Твір був заснований на його власному досвіді та враженнях від життя в тайзі.

Перший варіант роману під назвою «Звіролови» був опублікований у 1944 році у львівському журналі «Вечірня година» у скороченому вигляді. Попри всі ускладнення, які чинила окупаційна влада, «Українське видавництво» (Краків – Львів) оголошувало в ті часи щорічні конкурси на найкращий твір українською мовою. Саме у Львові розпочалася літературна біографія роману «Тигролови», який на організованому Українським видавництвом 1944 року конкурсі розділив перше місце із повістю Т. Осьмачки «Старший боярин». У 1946 році роман був виданий у вдосконаленому варіанті під назвою «Тигролови». Він витримав багато видань українською та німецькою мовами, а також був перекладений англійською, голландською та французькою мовами.

Сам автор згадував: «Охотське море. Тайга. Тундра. Звіроловство. Були там поселення давно осілих наших людей з України. Все це, сказати щиро, було мені навіть цікаво». Коментуючи цю цитату, дослідник творчості І. Багряного М. Сподарець доповнив джерела походження твору : «З цієї «цікавості», очевидно, й народився роман «Тигролови». А ще - з великого болю за Україну, за її знищений, тероризований народ» [45, с.41].

Роман «Тигролови» став знаковим твором української літератури, який відобразив силу духу та прагнення до свободи українського народу в часи радянського тоталітаризму.

Інший роман І. Багряного «Сад Гетсиманський» (1950) – перший у світовій літературі твір, що за 20 років до появи роману «Архіпелаг ГУЛАГ» О. Солженіцина розкрив справжнє становище людини у «квітучій країні Рад» – «тюрмі народів», місці концтаборів, етапів, допитів, провокацій, нечуваної сваволі та відкритого геноциду. Письменник показав, як молода людина, що потрапила на «великий конвеєр розбирання людських душ», не тільки не здалася ані морально, ані фізично, але й вийшла душевно чистою, непереможеною у двобої з жорстокістю і насильством з представниками «всемогутнього» НКВД. Атобіографічні факти також визначили сюжет цього твору. 1937 року митець осмілюється приїхати додому, де його тут же знову заарештовують. У в'язниці просидів два роки і 4 місяці, з них 83 дні – у камері смертників. На біографічних фактах майже дворічного перебування автора під слідством з 16 червня 1938 по 1 квітня 1940 року в Харківських тюрмах створено «Роман «Сад Гетсиманський». Символіку маємо вже в самій назві твору і в мотто, що взяте із Святого Євангеліє. Визначальну роль у творі відіграла біблійна легенда про сад Гетсиманський. Вона не лише дала назву твору, а й стала ключем до розуміння основних проблем роману. Садом Гетсиманським стала вся країна в часи жорстоких сталінських репресій, бо по всій країні панувало зрадництво, продажництво, відступництво, а образ-символ Іуди став збірним. Головним героєм роману є молодий інженер-авіаконструктор Андрій Чумак, який багато в чому повторює шлях самого письменника. В'язничні поневіряння І. Багряного лягли згодом в основу роману «Сад Гетсиманський».

За стильовим спрямуванням романи І. Багряного «Тигролови», «Сад Гетсиманський», «Людина біжить над прірвою» романтичні з реалістичною основою. А що І. Багрянний не був лише письменником, то «можна навіть твердити, що такі ділянки, як політика, активне громадське життя,

публіцистика, тощо, були стимулом і матеріалом для його літературної творчості» [45, с.63].

Багряний став ініціатором створення підпільного уряду національно-визвольного руху під проводом ОУН–УПА – Української Головної Визвольної Ради та у виробленні її програмних документів, які ознаменували об'єднання всіх національних сил та повернення від тоталітаризму до демократичної політичної концепції. Згодом, перебуваючи у розташуванні УПА на Волині та Карпатах, працює у відділі пропаганди. У серпні 1944 р. Багряний намагався через Карпати пробратися в Словаччину, але під час облави на емігрантів його схопили і відправили до Німеччини. Втікаючи з «остарбайтерів», опиняється в Новому Ульмі, а потім у Фюрті, де розпочинається історія МУРу. Після «Саду Гетсиманського» побачили світ повість «Огненне коло» (1953), роман «Людина біжить над прірвою» (1965), твори для дітей. З 1948 р. письменник майже не виходив з лікарень. Палата в санаторії Сан-Блазієн перетворилася на робочий кабінет, де митець помер 25 серпня 1963 р.

Отже, героями всіх своїх романів письменник зробив непересічну, мужню особистість, яка відчайдушно протистоїть ворожій, людиноненависницькій тоталітарній системі, керуючись вічними, незнищеними ідеалами – кохання, дружби, вірності, чесності та справедливості.

2.2. Опір як форма існування особистості в тоталітарній державі у романі І. Багряного «Тигролови»

Якщо європейські екзистенціалісти на перше місце висували категорії страху, відчаю, самотності, смерті, то український варіант екзистенціалізму відрізняється певною надією в розв'язанні проблем існування людини. Іван Багряний в романі «Тигролови» змальовує конфлікт особистості зі сталінською системою. Григорій опиняється в межових ситуаціях, де

доводиться вибирати між життям і смертю. Автор у романі протиставляє два світи - український і радянський. І. Багряний – майстер побудови сюжету. Жанр роману – авантюрно-пригодницький – допомагає розкрити зміст твору, захопити читача пригодницькими колізіями, а потім раптово наголосити на основній лінії – політичній. Події розгортаються швидко, напружено розвивається конфлікт.

Роман Івана Багряного «Тигрлови» привертає значну увагу дослідників, особливо у контексті проблеми протистояння героя та тоталітарної системи. Н. Бернадська підкреслює антитоталітарний зміст роману Івана Багряного «Тигрлови», зазначаючи, що головний герой уособлює ідею незламності людини та її боротьби за свободу і життя, постаючи своєрідним викликом тоталітарній системі [7].

У романі «Тигрлови» йдеться про 30-ті роки. Письменник не дає розлогого пояснення, що ж стало причиною для 25 літнього ув'язнення Григорія Многогрішного. Григорій так пояснює причини свого ув'язнення: «І все тільки за те, що я любив свій нещасний край і народ» [3, с.36]. Твір розпочинається з кульмінаційного моменту – неймовірної втечі арештанта з «ешелону смерті». У романі художньою утіленістю дисгармонійного світу є образ поїзда-дракона: «І ось він повзе — цей велетенський, чорний, як демон, дракон, з тисячею залізних коліс, з огнедишним черевом, що жерло людські душі...» [3, с.26]. Арештанти, які перебувають у ньому, відчують безвихідь і приреченість на загибель, оскільки це «ешелон смерті», етапний ешелон ОГПУ – НКВД» [3, с.27]. Посилення трагізму роману супроводжується тим, що у в'язнів забрали не тільки матеріальні речі, які вже не мають значення в умовах, де духовна порожнеча є головною характеристикою, але й найважливіше – пісню. Ця пісня, яка виступала духовним захистом, єднаючи людей із їхнім «своїм», була «порізана», «чавлена» і «розірвана на шмаття» [3, с.29], що підсилює відчуття загибелі й безнадії.

Атмосфера несвободи, що панує в поїзді, в «Тигрловах» Івана Багряного виразно акцентується через мотив «загратованості», який

варіюється й у наступних творах письменника. Цей мотив розширює своє трактування: з одного боку, він стає символом фізичного обмеження людини в умовах тоталітарного світу, з іншого – уособлює внутрішню розбалансованість, втрату самої та неспроможність протистояти навколишньому світу. Григорій Многогрішний готовий на ризик, аби зберегти унікальність свого існування. Ліричний протагоніст роману вистрибує з потяга з думкою про необхідність вижити, щоб, або вмерти вільною людиною, або відплатити своєму мучителю – майорові Медвину: «Тільки той, хто має надлюдське терпіння і надзвичайну волю міг втекти з цього ешелону» [3, с.12]. Письменник порівнює поїзд із драконом, потворою, у череві якої сотні невинно засуджених людей. Ось перша форма опору Григорія, яка могла коштувати йому життя, – стрибок з потяга, що мчав на повному ходу. Ліричний протагоніст автора робить екзистенційний вибір, суть якого розкриває приказка – афоризм : «Краще вмерти біжучи, аніж жити гниючи» [3, с.298]. Він обирає смерть замість тюремного існування, проте, за законами пригодницького жанру і романтичного стилю, чудом виживає і продовжує боротися за своє право на життя. Опинившись на волі, Григорій знову зустрічається із небезпекою для життя. Тайга – країна жорстоких умов, де виживає сильніший. Під час роздумів про своє становище Григорій уподібнює себе вепру: «Хто він? Вепр, що сховався в хащах від мисливців. Без права на життя, без паспорта. Завтра його наслідять, і треба буде кидатись напропад... Або йти грудьми на видиму смерть» [3, с.130]. Символічного звучання набуває також образ ізюбра – тварини гордої, витривалої, яка навіть у хвилину передсмертної агонії має непереможений вигляд. У загнаній тварині Григорій побачив себе, свою долю: «Це ж ти так!... Зацькований...» [3, с.75].

Відчуття близької присутності смерті навіює Григорію розповідь Мороза про «каторжанську епопею», «про пекло новітніх каналічних робіт, вигачуване костями українськими...Про надлюдське терпіння...Про жорстоку смерть без похоронів...Про здичавілих собак, що тягають мерзлі людські

голови і руки межи бараками...» [3, с.96]. Рейд у Хабаровськ – небезпечний виклик долі. У розділі «Хабаровськ» І. Багрянний метафорично змальовує образ знищеної тоталітаризмом України у вигляді товарного експресу, «котрий возіт дрова і лес» - «Владивосток – Москва». Це була ціла республіка на колесах... Уся його вітчизна ... розчавлена, розшматована, знеособлена, в корості, в бруді ... розпач! Голодна! безвихідна!., безперспективна» [3, с.145].

У романі «Тигролови» Іван Багрянний показує героя, який бореться не лише проти тоталітарного режиму, а й проти ворожого, байдужого світу загалом. Антитоталітарна спрямованість твору перегукується з провідними тенденціями європейської літератури, зокрема з ідеями екзистенціалістів, які розмірковували над загрозою перетворення людини на бездушний об'єкт у нелюдському суспільстві. Ці настрої узагальнено відбилися у словах Альбера Камю, учасника французького Руху Опору: «Європа, батьківщина гуманізму, стала батьківщиною нелюдності... Зло стало нашою спільною землею, нашою новою обітованою країною» [10, с. 6].

Багрянний вибудовує роман на протиставленні вільної, духовно сильної особистості та репресивної системи. Тоталітарна влада прагне позбавити людину її внутрішньої сутності, підпорядкувати зовнішнім обставинам і страху, перетворивши життя на простір несвободи.

Питання збереження людської самості в умовах ворожого середовища набуває особливого звучання, коли Григорій Многогрішний стикається з абсурдністю навколишнього світу. Вперше безглуздість цього світу він відчуває ще перебуваючи в Україні, під час арешту та ув'язнення, про які дізнаємося зі згадок самого героя. Екстремальні умови змушують Григорія Многогрішного глибше рефлексувати над причинами обмеження людської свободи. Його внутрішня неспроможність знайти логічне пояснення цьому стану призводить до усвідомлення абсурдності звинувачень, висунутих проти нього, і, зрештою, до розуміння безглуздості світу, в якому приречена існувати особистість. Однак ув'язнення Григорія, хоч і є важким випробуванням, стає чинником його духовного змужніння.

У стані безвиході й приниження герой залишається сам на сам зі своїм існуванням. Самотність і страх, як невід’ємні складові людського буття, стають для нього поштовхом до внутрішнього звільнення та духовного прозріння. Поступово зовнішнє, нав’язане обставинами життя, відходить на другий план, поступаючись глибинним прагненням особистості – передусім бажанню відстояти себе як людину. Бунт Григорія Многогрішного постає не просто як акт непокори, а як форма захисту людської гідності, протест проти знеособлення й перетворення людини на безвольний об’єкт. У цьому протистоянні герой виявляє власну індивідуальність і духовну силу, навіть готовність пожертвувати життям заради збереження внутрішньої свободи. Така позиція свідчить про його зростання як свідомої особистості. Відтак бунт у творі набуває філософського сенсу — стає сутнісним виміром людського існування.

Щоб поглибити ідею бунтівної особистості ХХ століття, Іван Багряний вводить у роман образ професора, пасажира «Тихоокеанського експреса», який у своїй довідці про першопрохідців Сибіру формулює узагальнену характеристику цих людей – непокірних, відчайдушних шукачів свободи: «І було їх двоє, тих піонерів: навіжений протопоп Авакум і розбійник Єрмак... Один ніс хреста, а другий — меча. Одного спалили, а другого втопили. Оце й усе. А решта — каторжники та втікачі, а потім — енкаведисти...» [3, с. 34]. Багряний через іронічний, але точний історичний огляд показує, що справжні першопрохідці Сибіру були або фанатиками віри та свободи (як Авакум), або шукачами пригод і здобичі (як Єрмак). Але обох спіткала трагічна доля. Згодом же Сибір став місцем страждань для мільйонів невинних людей – каторжників, а пізніше – територією контролю й репресій НКВС. Протопоп Авакум, якого згадують раніше, був другим, а першим, за словами професора, був український гетьман Дем’ян Многогрішний – предок головного героя, Григорія Многогрішного, який у 1668–1672 рр. гетьманував на Лівобережній Україні, відкрито виступив проти російської царської політики, через що й був засланий до Сибіру. Ця згадка підкреслює історичну

тяглість боротьби українців за свободу й показує, що переслідування бунтарів має давнє коріння.

Випробування, які випадають на долю арештанта, можна поділити на дві групи – фізичні та психологічні. Кілька днів, проведених Григорієм у тайзі без їжі та необхідних засобів до існування, стають справжнім випробуванням витривалості. Однак ще складнішими є внутрішні переживання героя: у стані відчаю він болісно переосмислює своє минуле й намагається усвідомити власне майбутнє. У його думках з'являється гірке усвідомлення приреченості: він порівнює себе з диким звіром, загнаним у хащі, позбавленим права на життя.

У безмежній тайзі Григорій зустрічає родину Сірків – українських емігрантів, які колись залишили батьківщину й зуміли створити на Далекому Сході своєрідну «маленьку Україну». Відірвані від світу, вони навчилися жити в гармонії з природою, долаючи її виклики. Серед цих суворих умов життя формує в них мужність, витримку й відповідальність за себе та рідних. Полювання на тигра, небезпечний заробіток Сірків, який змогли опанувати лише найсильніші, стає символом боротьби людини з небезпекою, випробуванням її сили духу й характеру.

Знайшовши прихисток у цій родині, Григорій поступово приймає їхній спосіб життя і сам стає тигроловом. У ширшому сенсі це означає його внутрішнє відродження: долаючи страх і розпач, він вступає в боротьбу зі світом і самим собою, відстоюючи людську гідність і право на свободу.

Метафора полювання у романі Івана Багряного «Тигролови» набуває багатозначного, символічного змісту. Вона відображає не лише буквальне полювання на хижу тварину, а й боротьбу людини за власне життя, протистояння між жертвою та переслідувачем. Недарма англійський переклад твору має назву «The Hunters and the Hunted» («Переслідувачі і переслідувані»), що передає ідею двостороннього полювання – не лише між людиною і звіром, а й між людьми.

Григорій Многогрішний виступає в ролі переслідуваного, адже, кинувши виклик тоталітарній системі, він стає мішенню для її карального апарату. Його головним антагоністом є майор Медвин – кат і слідчий, з яким юнак уже мав справу в Україні. Образ Медвина у творі позбавлений еволюції: це постать незмінно жорстока, позначена абсолютним злом. Єдині відомості про нього подані через спогади Григорія, який згадує нестерпні тортури, що їх чинив слідчий, намагаючись зламати волю людини.

Саме прізвище Медвина в романі має символічне навантаження — воно звучить подібно до слова «ведмідь» і набуває семантики небезпеки та ворожості. Цей підтекст розкривається у сцені з розділу «Навзаводи зі смертю», коли герой стає свідком смертельної сутички між людиною та величезним чорним ведмедем. Зображений епізод має виразне символічне значення: убивство звіра стає художнім передвісником перемоги Многогрішного над своїм переслідувачем — майором Медвиним, якого він згодом знищує в тайзі. Таким чином, мотив полювання переростає в універсальну метафору боротьби добра і зла, життя і смерті, свободи і поневолення. Кульмінація роману досягається в розділі «На кішку». Головним символом роману є образ тигра, який набуває алегоричного змісту.

В тайзі, де всюди блукає смерть, небезпека від людини найменша. Доки не з'являється майор – людолов Медвин. І. Багрянний майстерно проводить паралелі між полюванням на кішку і на людину. Власне ці два кульмінаційні моменти розвиваються послідовно, один за одним. Письменник, змальовуючи зустріч Медвина і Многогрішного, зображає поведінку, нетипову для цих персонажів. Тепер Медвин займає позицію «втікача», котрий знаходиться під впливом страху смерті, «відступає назад непомітно» [3, с. 179]. Григорій, навпаки, в цю мить близької помсти переживає «буйну радість». Многогрішний бере на себе роль судді і виконавця вироку, вбиваючи Медвина. Смерть ката від рук жертви символізує в цьому епізоді утвердження справедливості, якої годі було чекати від сталінських поплічників. Зустріч Григорія Многогрішного з

майором Медвином у тайзі можна інтерпретувати як результат «межової ситуації», що в таких умовах вимагає від героя швидкого рішення, а саме: подолати ворога як морально, так і фізично. Перед убивством енкаведиста Григорій Многогрішний вимовляє єдину фразу: «Ну, все, таваріщ слідователь! Все... Кінчаю слідство... Тут... я тобі... й рев, тут я тобі й трибунал!» [3, с. 230]. Фізичне знищення майора не викликає в душі колишнього в'язня жодних докорів сумління, оскільки убивство Медвина звільняє тисячі арештантів сталінських катівень від кривавих рук хоча б одного садиста. Вбивство ката – найяскравіший приклад того, як опір став формою існування людини, яку заганяв у безвихідь радянський тоталітаризм.

Кристалізація поглядів Григорія Многогрішного на протистояння людини та оточення відбувається під час поїздки до Хабаровська: «Його тягло глянути на той заборонений для нього світ... Вабило кинути дерзкий виклик самій своїй долі» [3, с. 140]. Десятий розділ роману «Хабаровськ» має підзаголовок «Смішні та печальні походеньки», увиразнюючи печальні наслідки безстрашності молодих українських хлопців у глибокому й пекельному російському світі. Саме під час поїздки до Хабаровська відбувається прозріння героя: перед ним розкривається не лише його особиста драма, а й трагедія всієї України, її масштаби. Щоб показати процес девальвації людини в тоталітарному світі, І. Багрянний удається до створення негативно маркованого образу «експреса, котрий возіт дрова і лєс» [3, с. 142]. Пояснюючи зміст, який укладено в нього, митець зазначає: «Експрес!.. Не експрес, а ціла республіка на колесах <...> Основний контингент його пасажирів – Україна, ота зірвана з місця і кидана по всіх світах – позагеттю... Екстериторіальна Україна. Україна «без стерна і без вітрил»» [3, с. 142-143].

Перебуваючи у місті, Григорій Многогрішний потрапляє до ресторану, де стає свідком одноманітного натовпу людей, позбавлених індивідуальності. Їхня зовнішня схожість і духовна порожнеча є художнім утіленням безлико́сті, характерної для тоталітарної епохи. У цьому контексті доречним

є спостереження Хосе Ортеги-і-Гассета про масову людину XX століття, який зауважував, що у світі «солістів більше немає – один хор» [2, с. 15].

Іван Багряний, описуючи атмосферу ресторану, наголошує на фальшивості та неприродності його відвідувачів: вони настільки звикли до соціальних «масок» і ролей, що втратили відчуття справжнього «я». На тлі цього світу удаваності герой вирізняється здатністю до внутрішнього спротиву — його реакція на побачене сповнена відрази та болю. У його душі ніби виростає «пожарище», а навколишній натовп постає перед ним як бездушна, спотворена маса: «спітніле, фарбоване й пудроване м'ясо». Такий опис підкреслює моральну деградацію суспільства і водночас засвідчує духовну силу Григорія, який відмовляється бути частиною цього «мотлоху».

Під час мандрівки тайгою Григорій випадково чує українські пісні. Голоси належать групі дівчат, які працюють на сибірській землі — тяжко і без відпочинку. Їхній спів звучить як мовчазне повстання проти важких умов заслання: «Лунають українські пісні в безкрайніх лісах Сибіру, і це наче промінь сонця серед холодної пільми» [3, с. 48]. Григорій наближається до них, і між ними встановлюється мовчазне братерство: «Вони дивляться на нього очима, сповненими надії, й кожен їхній погляд — це слова підтримки та розуміння» [3, с. 48]. Дівчата, незважаючи на фізичну втому, не втрачають життєвого духу і віри: «Незламність і гідність української душі звучить у кожній їхній пісні, у кожному погляді, у кожному подиху» [3, с. 49].

Ця зустріч — символ єдності, непохитності і духовного опору. Навіть у засланні, далеко від рідної землі, українці зберігають культуру, мову, надію і силу жити і боротися. Для Григорія це підтвердження того, що він не один у своїй боротьбі.

Григорій Многогрішний разом з Наталкою наважуються на втечу, що в контексті твору стає символом нового життя: «Шлях їм прослався вперед, в невідоме. Десь навколо світу. Приготовані на всі труднощі, на жорстоку боротьбу й на втрати, вони спалили всі кораблі за собою та вірили в свою зорю, що присвічувала їм шлях, — шлях в життя» [3, с. 289]. І цей епізод, і

попередні, в яких ідеться про форми опору Многогрішного, свідчать про те, що випробування героя мають катарсисний характер і сприяють його становленню протягом усього існування. Вступаючи у протистояння з ворожим світом, людина утверджує свою самість та пріоритет особистісного буття. Образ Григорія Многогрішного – приклад сильної української людини, яка не здається в найскладніших обставинах і шукає шляхів визволення. Для І. Багряного був один шлях, який він обрав для себе як шлях у вільний світ – еміграція, оскільки в Україні всі способи боротьби з режимом він пройшов, врятувався лише втечею, а в такому статусі не міг жити в межах імперії.

Так і ліричний протагоніст роману Григорій Многогрішний після вбивства свого ката вирішує втекти за Амур разом з Наталкою, бо «сміливі завжди мають щастя» [3, с. 267]. Щасливий кінець твору продиктований особливостями пригодницького жанру роману. Гостро постає конфлікт з представниками тоталітаризму. По всьому кордону лопотіла перестрілка. Тепер, на тому боці Амуру, щастя здається йому реальним: він став вільною людиною і поруч з ним кохана.

Відродження національної гідності через духовну та фізичну боротьбу є важливою темою, що розвивається в українській літературі, зокрема в романі Івана Багряного «Тигролови». Григорій, як нащадок козацької доби, виступає носієм моральних цінностей, які передаються через покоління, незважаючи на спроби тоталітарної системи знищити національну свідомість. Духовна боротьба героя полягає не лише в його фізичному виживанні, а й у здатності зберігати внутрішню силу, зберігати свою моральну позицію у світі, де домінує російська агресія. Як зазначає Іван Багряний: «Григорій, мов істинний козак, виходив з того, що свобода – це найвища цінність і що боротися за неї потрібно до останнього подиху» [3, с. 191]. Тайга, як місце випробувань, в контексті роману стає своєрідним символом відновлення, де кожен крок, кожен акт боротьби є підтвердженням внутрішньої сили героя і його відданості своїй нації.

Отже, у романі «Тигролови» І. Багрянний розкрив форми опору сильної української людини представникам тоталітарної влади.

Фізичний опір: Григорій тікає з потяга, що везе його на смерть, здійснюючи відчайдушний крок до свободи. Дає відсіч переслідувачам у тайзі, зокрема збройно протистоїть Медвину. Полювання на хижих звірів у тайзі символізує боротьбу за виживання у дикому світі.

Моральний та духовний опір: Герой не зраджує своїх переконань, не підкоряється абсурдним законам тоталітарної системи. Зберігає почуття власної гідності навіть у катівнях та під загрозою смерті. Його моральна стійкість контрастує з деградацією репресивного апарату.

Психологічний та особистісний опір: Григорій не дозволяє страху зламати себе, зберігає ясний розум і вольову рішучість. Його психологічна витримка дає йому сили протистояти нелюдським умовам ГУЛАГу. Герой залишається особистістю, не дає системі перетворити себе на бездушний гвинтик. Він не втрачає здатності кохати, співчувати, мріяти.

Побутовий опір (родина Сірків): Родина Сірків обирає життя у віддаленій тайзі, поза контролем держави. Вони живуть чесно, трудяться, допомагають переслідуваним, зберігають українські традиції.

Історичний (спадковий) опір: Григорій є нащадком Дем'яна Многогрішного – українського гетьмана, заслання якого свідчить про багатовікову боротьбу українців за свободу. Це підкреслює спадкоємність опору українського народу тоталітарним режимам.

Ідеологічний опір: Через іронічні ремарки професора та історичні алюзії Багрянний розвінчує міфологію радянської історії. Автор показує абсурдність радянської «цивілізації» Сибіру, де першими були бунтарі та вигнанці, а не «герої» режиму.

Іван Багрянний через образи своїх героїв стверджує, що навіть у найжорстокіших умовах людина може зберегти свободу духу, гідність, волю до життя й не стати рабом системи. Письменник показує руйнівну дію тоталітарної системи, яка зводить людину до рівня знаряддя, придатного для

соціальних експериментів і маніпуляцій. Однак у центрі уваги Івана Багряного – постать особистості, що прагне звільнення не лише тілесного, а й духовного. Саме в умовах постійної небезпеки та випробувань у героєві визріває остаточне усвідомлення неприйняття московського тоталітаризму.

Вищою формою його опору стає вірність власним принципам і переконанням, адже духовна незалежність для героя є єдиним способом зберегти людську гідність. Ця ідея – вірність собі як основа внутрішньої свободи – становить ядро екзистенційного світогляду Багряного і далі послідовно втілюється в його наступних романах.

2.3. Відродження І. Багряним козацького морально-етичного кодексу та його значення для формування нової української людини

У ХХ столітті український народ пережив низку масштабних потрясінь, які поставили під загрозу його національну ідентичність. Періоди воєн, революцій, голодоморів, тоталітарного гноблення та примусової асиміляції мали на меті зруйнувати етнічну єдність, культурну спадщину та самосвідомість українців. У цих умовах національні цінності стали тим фундаментом, що дозволяв народові зберігати свою цілісність, опиратися деструктивним впливам зовнішнього середовища та формувати ідентичність у складних соціально-політичних реаліях.

Національні цінності - це комплекс духовних, моральних і культурних орієнтирів, які забезпечують збереження спадковості між поколіннями та слугують основою для формування колективного «Я». У ХХ столітті для українського народу такими цінностями стали ідеали свободи, гідності, справедливості, національного суверенітету та збереження мови, культури й традицій. Зокрема, прагнення до незалежності було не лише політичним актом, але й виявом глибокого внутрішнього переконання українців у праві самотійно визначати власну долю. У цей період культурні надбання, мова та

література стали головним інструментом збереження ідентичності, слугуючи засобом духовного опору.

Радянська тоталітарна система нівелювала національні цінності. Система прагнула уніфікувати суспільство, нівелюючи будь-які відмінності, зокрема етнічні. Відмова українців від прийняття ідеології, яка заперечувала їхню історію, мову та культуру, стала актом духовного спротиву. У цьому контексті роль літератури, мистецтва та фольклору як носіїв національних цінностей важко переоцінити: вони сприяють збереженню, а й актуалізації національних цінностей, формуючи нове покоління свідомих українців. Історичне становлення козацького морально-етичного кодексу є важливою сторінкою формування української національної свідомості та культурної ідентичності. Лицарський кодекс, що об'єднував засади поведінки, цінності та норми життя козаків, став не лише регулятором їхніх взаємовідносин, але й відображенням світоглядних принципів, які вплинули на становлення української спільноти загалом. Витоки козацького кодексу сягають початку XVI ст., коли виникла Запорозька Січ як осередок військово-політичного, соціального та духовного життя українського козацтва.

Одним із ключових чинників формування козацького кодексу була боротьба за свободу та незалежність. Перебуваючи між різними політичними і культурними впливами, козаки виробили систему цінностей, спрямованих на захист своєї землі, віри та способу життя. Основу цієї системи складала чесноти відданості, братерства, мужності та справедливості. Козацька громада жила за принципами рівності, що забезпечувало високу згуртованість та ефективність їхнього соціального устрою. Важливу роль у становленні кодексу відігравала християнська релігія, яка закладала моральні принципи та духовну основу поведінки. Православна віра для козаків була не лише приватною справою, але й важливим елементом їхньої ідентичності. Саме тому захист православної віри став одним із головних мотивів їхніх військових кампаній. У релігійних переконаннях козаків поєднувалися біблійні ідеали милосердя та жертвності з войовничим духом і прагненням

до справедливості. Соціальні й військові реалії козацького життя також наклали відбиток на їхній моральний кодекс. Умови постійної боротьби з ворогами вимагали суворої дисципліни, взаємної підтримки та готовності до самопожертви. Козацькі звичаї та закони, закріплені як у писаних документах, так і в усній традиції, регламентували всі аспекти життя громади, починаючи від внутрішніх відносин і закінчуючи зовнішньою політикою. Особливе значення мав елемент колективної відповідальності, який виявлявся у виборності старшини, обговоренні важливих рішень на радах та підпорядкуванні інтересів індивіда громаді. При цьому кожен козак мав право голосу, що було проявом демократичного духу, властивого козацькому устрою. Демократія, встановлена гетьманом Б. Хмельницьким у Гетьманщині, не мала аналогів у світі.

Козацький морально-етичний кодекс мав значний вплив на подальше формування української національної ідеї. Його принципи стали основою для відстоювання свободи, гідності та суверенності, що закарбувалися у свідомості наступних поколінь. Навіть після зникнення Запорозької Січі козацький кодекс залишався символом героїзму, патріотизму та духовної сили українського народу. Таким чином, історичне становлення козацького кодексу є результатом багатовікових змагань за право на самовизначення та збереження власної ідентичності. Він став не лише регулятором життя козацької громади, але й джерелом національного натхнення, що залишається актуальним у сучасному суспільстві [4, с.4].

Козацький морально-етичний кодекс, що сформувався в процесі історичного розвитку Запорозької Січі, ґрунтувався на низці ключових цінностей, які відображали світогляд та життєві принципи козаків. Свобода, честь, відвага, братерство та вірність Україні стали основними засадами їхнього способу життя, формуючи ідеал козака як людини, здатної протистояти несправедливості та захищати національні інтереси. Свобода була однією з найвищих цінностей для козака. Вона трактувалася як право кожної людини на вільне самовизначення, звільнення від будь-якого гніту чи

залежності. Козацький ідеал свободи мав не лише індивідуальний, але й колективний вимір, що виражався у прагненні до незалежності українських земель. Це прагнення знаходило відображення у виборних традиціях Запорозької Січі, де важливі рішення приймалися спільно, а кожен козак мав право голосу. Саме свобода надихала козаків на боротьбу з зовнішніми загрозами та ставала рушійною силою їхнього опору.

Чесць була невід'ємною складовою козацького світогляду. Її дотримання вважалося обов'язком кожного козака перед собою, своїм товариством та батьківщиною. Збереження честі означало дотримання моральних принципів, вірність слову та готовність захищати власну гідність навіть ціною життя. Чесць була тісно пов'язана із почуттям справедливості, що спонукало козаків виступати на захист скривджених та боротися з тиранією. Відвага козаків стала легендарною, оскільки вона проявлялася як у воєнних подвигах, так і в повсякденному житті. Мужність у бою, здатність долати труднощі та готовність іти на самопожертву формували ядро козацької ідентичності. Відвага була необхідною для існування в умовах постійних загроз і невизначеності, що панували в прикордонних регіонах. Вона перетворювала козаків на захисників не лише своєї громади, але й ширшого українського суспільства. Братерство становило основу внутрішнього життя козацької громади. Принцип взаємопідтримки, рівності та солідарності між козаками забезпечував їхню згуртованість та ефективність у спільних діях. Братерство виходило за межі вузького колективу, адже козаки вважали своїм обов'язком захистити будь-якого українця, який потребував допомоги. Ця цінність мала вирішальне значення для формування спільної ідентичності та збереження єдності перед зовнішніми загрозами. Вірність Україні була кінцевою метою усіх козацьких зусиль. Вона виявлялася в беззастережній любові до батьківщини, відданості її інтересам та прагненні до її захисту. У козацькому світогляді Україна постає не лише як територія, але й як духовний простір, наповнений традиціями, вірою та культурою. Вірність Україні слугувала моральним

орієнтиром, який спрямовував діяльність козаків та визначав їхню роль у суспільстві.

Козацька етика, сформована на основі національної традиції, релігійних переконань і суспільних потреб, стала одним із найяскравіших прикладів морального кодексу, що відображає універсальні цінності людського буття. Її моральні імперативи – свобода, справедливість, честь, відповідальність, солідарність і вірність – вийшли за межі історичного контексту Запорозької Січі, здобувши значення вічних категорій, актуальних у різні епохи та за будь-яких соціальних обставин.

Один із центральних моральних імперативів козацької етики – свобода – визначався як найвища цінність як для окремої людини, так і для громади загалом. Свобода була розумінням права людини жити відповідно до власних переконань, без утисків і примусу. У козацькому світогляді свобода поєднувалася з відповідальністю за власні вчинки, що підкреслювало глибину її морального значення. Ця ідея зберігає своє значення і в сучасному суспільстві, слугуючи основою демократичних цінностей і прав людини. Честь, як ключова категорія козацької етики, символізувала моральну досконалість особистості, її здатність залишатися вірною власним принципам і зберігати гідність за будь-яких обставин. Козаки вважали дотримання честі обов'язком перед собою, громадою та батьківщиною. Ця цінність формувала ідеал людини, здатної до самопожертви заради вищих цілей. Сучасна етична думка продовжує звертатися до ідеї честі, розглядаючи її як основу морального самоствердження людини. Справедливість у козацькій етиці втілювалася у прагненні захистити слабкого, протистояти злу та боротися за істину. Вона була важливим чинником у формуванні козацького права, де рішення приймалися на основі колективного обговорення та врахування загальних інтересів. Ця категорія залишається універсальною основою соціальної гармонії, сприяючи побудові суспільства, заснованого на рівності та повазі до людської гідності. Солідарність та братерство були невіддільними від козацької етики, адже вони забезпечували

єдність громади та готовність до спільних дій. Взаємопідтримка між козаками ґрунтувалася на ідеї рівності, незалежно від походження чи соціального статусу. Ця моральна категорія підкреслює цінність колективних зусиль у досягненні спільних цілей, що є особливо важливим у контексті сучасних викликів глобалізації та соціальної фрагментації. Вірність, зокрема вірність батьківщині, церкві та традиціям, була стрижнем козацького буття. Ця категорія символізувала незламність духу, готовність до самопожертви заради захисту національних інтересів і духовних цінностей. У сучасному суспільстві вірність розглядається як основа патріотизму та збереження культурної ідентичності [15, с.150].

Національно – органічний стиль І. Багряного поєднувався з романтичною концепцією людини та дійсності : сприймання життя як свята, жага до щастя, гармонії між людиною і природою, у коханні, прагненні створити родину і жити за законами свого роду.

Життя головного героя роману «Тигролови» Григорія Многогрішного стало легендарним. Історія професора про козацького гетьмана Дем'яна Многогрішного розповідається як легенда про перших політичних засланих з метою розважити пасажирів, однак побачене ними стало живою ілюстрацією до тих давніх подій. Семантика прізвища: «много» гріхів зібралася у роду Многогрішного від тих давніх часів до теперішніх. Як зазначає автор: «Він був нащадком славного гетьмана Дем'яна Многогрішного, того, кого кували, зрадили і заслали на Сибір. Але нащадки його не скорилися...» [3, с. 33].

У художньому світі роману одним із центральних є рід Сірків (прізвище козацького ватажка, кошового отамана, учасника походів Б. Хмельницького на Польщу). Родина Сірків – втілення українського світу на Далекому Сході. Мороз – ще один учасник національно-визвольного руху («Ой Морозе, Морозенку»). Ідея письменника: демонічним силам тоталітарної системи протиставити цілий український рід. Плекаючи родову пам'ять, можна дійти до духовного відродження усієї нації.

Козацькі чесноти, які втілюють такі морально-етичні принципи, як свобода, честь, відвага, вірність батьківщині та братерство, знаходять яскраве відображення у характерах головних героїв творів, присвячених боротьбі за національну ідентичність та свободу.

Звернемо увагу на життя старого Сірка та його родини. Вони зображені у творі як носії традиційного українського козацького укладу життя. В умовах сибірської тайги ця сім'я зберігає свої національні звичаї, побут і світогляд, що виявляється у їхній праці, побуті, взаєминах та ставленні до природи і свободи. Сім'я Сірків також демонструє здатність до протистояння тоталітаризму. Їхнє життя у віддаленій тайзі можна розглядати як своєрідний протест проти нав'язаних системою умов. Ці слова підкреслюють не лише спадковість боротьби, але й велич духу, що передається через покоління: «Родина Сірків була як та козацька громада: всі разом, усі рівні, всі однією душею...» [3, с. 92].

Старий Сірко — яскравий приклад носія козацької честі та мудрості. Він виховує своїх дітей у дусі мужності, працьовитості та гідності. Основною чеснотою для нього є свобода: «Сірки не знали страху. Вони завжди були вільними людьми й цінували це понад усе на світі» [3, с. 102].

Так родина Сірків веде господарське життя, що базується на праці, свободі та гармонії з природою. Вони живуть самостійно, не покладаючись на чужу допомогу, підтримують традиції гостинності та взаємоповаги: «Там, у глухій тайзі, вони звели своє житло, збудували господарство і жили, як жили їхні предки-козаки, вільно і незалежно, своїм трудом добуваючи собі хліб насущний» [3, с. 87]. Життя родини позбавлене надмірностей, проте наповнене змістом і гідністю. Старий Сірко виховував дітей у суворій простоті та праці. Він вважав, що чоловік має бути сильним, витривалим і сміливим, тому з дитинства привчав синів і дочку до фізичної праці, загартування та самозахисту. Разом вони ходили в тайгу, долали труднощі дикої природи, не боялися небезпек. Хлопці вчилися стріляти з гвинтівки, полювали на хижих звірів: «Старий Сірко учив синів, а згодом і Григорія,

стріляти так, щоб жодного разу не схибити, бо кожен постріл міг бути останнім шансом на життя». [3, с. 124]. Полювання, засідки на звірів, поєдинки з тиграми були для них не лише виживанням, але й своєрідною козацькою розвагою, гартуванням духу і тіла.

Сірки та їхні діти з дитинства привчені жити серед небезпек, вистежувати звіра, знати його поведки, діяти безпомилково: «Сірки мисливствували не заради забави, а заради життя, але в тій небезпечній справі вони знаходили своєрідну радість, гартували свій дух і тіло» [3, с. 118].

Матір родини, Сірчиха, дбала про домашній затишок і традиційний український стіл. Вона відтворює українське родинне свято навіть у далекій тайзі: готувала борщ, вареники, паляниці, галушки, пригощала Григорія стравами свого дитинства, щоб нагадати йому про рідний край. Перед виходом на полювання родина влаштувала застілля: «Стіл був застелений скатертиною і заставлений, як на Великдень... Пили наливку і їли оселедці з оцтом. Потім гарячий борщ, локшину з білими пирогами, сите м'ясо з картоплею. Далі: пироги з рижем, з м'ясом, з квасолею. А на закуску солодке — мед і солодку брусничну...» [3, с. 136]. Сірки зберігали обрядовий побут: «Святкували Різдво. Сірки святкували його, як з діда-прадіда велося: з кутею на Святвечір і з усім тим зворушливим і романтичним ритуалом, що такий пам'ятний Григорієві з дитинства» [3, с. 154].

В серці Сірчихи жила віра в те, що справжня Україна зберіглася — патріархальна, затишна, з міцною родинною мораллю: «Сірчиха вірила, що десь там, за тисячами верст, її Україна лишилась такою самою, як і колись, — тихою, працьовитою, з піснею й молитвою» [3, с. 97].

Гостинність і людяність Родина Сіроків приймає Григорія, незнайомця, із гостинністю та добротою, що відповідає традиційним українським звичаям: «У хаті Сіроків завжди було тепло й затишно, і кожен подорожній знаходив тут прихисток» [3, с. 129].

Сірки сприймають природу не як ворога, а як середовище, в якому можна жити, якщо дотримуватися її законів: «Вони жили з тайгою у згоді, поважаючи її велич і суворість» [3, с. 175].

Родина Сірків, як справжні козаки, керувалася принципом: з ворогами пощади не може бути. Коли Григорій зустрів свого переслідувача майора Медвина, він вчинив як вільний козак, не залишивши живим того, хто чинив насильство і зраду: «Козаки не випускали живими своїх ворогів» [3, с. 153]. Це вбивство було не актом помсти, а відновленням справедливості, боротьбою за честь.

Таким чином, родина Сірків уособлює ідеал української козацької громади: працьовитої, чесноєї, незалежної, яка навіть у вигнанні зберігає свої традиції й моральні засади. Їхній спосіб життя — це протест проти тоталітарного режиму, який намагається знищити людську гідність.

Чесць і гідність займають центральне місце в моральному кодексі Григорія. Навіть у найскладніших умовах він зберігає людяність, не втрачає віри в себе та не дозволяє принизити свою гідність. Тому головний герой, утікач і вигнанець, знайшов притулок і душевний спокій у родині Сірків. Саме в їхньому домі він уперше за довгий час відчув себе не переслідуваним злочинцем, а людиною серед людей.

Сірки прийняли Григорія без упередження та підозр, з відкритим серцем, як справжнього брата по духу. Тут він відчув те, чого йому так бракувало в неволі — тепло, довіру та просту людську турботу: «Григорій почув себе тут, у цьому глухому кутку землі, як удома. Йому тут було спокійно і затишно, мов у рідній хаті» [3, с. 145].

Григорій не лише жив у цій родині, а й одразу став її повноправним учасником — допомагав по господарству, ходив на полювання, ділив з усіма радощі й труднощі сибірського життя: «Він працював разом із ними, ділив їхню радість і турботи, і не відчував себе тут чужим» [3, с. 147].

Старий Сірко став для нього прикладом мудрого, вольового українця, а Наталка — символом краси, сили і ніжності. Григорій одразу відчув

спорідненість із цими людьми. Їх об'єднувала спільна любов до свободи, природи та праці, а також неприйняття неволі й приниження: «Вони були однієї крові й духу... їх єднала якась незрима нитка спільної долі» [3, с. 108].

Відвага Григорія проявляється як у протистоянні тоталітарній системі, так і в боротьбі з природними викликами. Епізод полювання на тигра символічно демонструє його рішучість і внутрішню силу, де Григорій виявляє не лише фізичну відвагу, а й моральну стійкість. Він самотійно вирушає на небезпечне полювання, щоб урятувати інших від загрози, що нависла над поселенням: «Він пішов на тигра так, як ішли його предки на ворога: з холодною зосередженістю і непохитною вірою в перемогу» [3, с. 153]. Саме в поєдинку з хижаком відображається боротьба героя не лише з природною стихією, а й із самим собою, своїм страхом і минулим досвідом переслідуваного: «І в цю хвилину Григорій не думав ні про смерть, ні про страх. Він думав лише про те, щоб перемогти» [3, с. 168]. Полювання на тигра символізує перемогу людини над обставинами, над страхом і безсиллям. Це алегорія боротьби українця за свободу і гідність у жорстокому, ворожому світі. У постаті Григорія Многогрішного Іван Багряний майстерно відобразив козацькі чесноти як невід'ємну частину національного характеру. Герой є живим уособленням козацького духу, що підкреслює його моральну досконалість і актуальність ідеалів козацької етики для сучасного суспільства.

Отже, символіка боротьби та звияги, що бере свої витоки у козацькому епосі, відіграє ключову роль у композиційній будові роману та сприяє формуванню національного ідеалу свободи та непокори. У козацькому епосі боротьба виступає не лише як спосіб фізичного протистояння ворогу, але й як моральний обов'язок перед собою, своєю родиною та батьківщиною. Ця традиція, глибоко вкорінена в історичній пам'яті українського народу, знайшла своє відображення в художній літературі, зокрема у романі Івана Багряного «Тигролови». Ідеї Івана Багряного, зокрема, його розуміння свободи, національної гідності та моральних цінностей, значною мірою

впливають на сучасне українське суспільство, формуючи новий тип українця, котрий поєднує волелюбність, відповідальність та національну свідомість. Для сучасного українця волелюбність стає внутрішнім моральним орієнтиром, що визначає нашу позицію в умовах повномасштабної війни з російським агресором.

Висновки до другого розділу

У другому розділі роботи ми розглядаємо важливі аспекти роману Івана Багряного «Тигролови», які охоплюють його історію створення, опір як форму існування особистості в умовах тоталітарної держави, а також відродження козацького морально-етичного кодексу і його значення для формування нової української людини. Опір як форма існування особистості у тоталітарній державі є однією з важливих тем роману. Перед новою українською людиною, Григорієм Многогрішним, постала необхідність вибору: або підкоритися системі, або, відстоявши свою свободу, зберегти людську честь та гідність, Тож І. Багряний розкрив такі форми опору сильної української людини представникам тоталітарної влади : фізичний, моральний і духовний, психологічний, особистісний, побутовий, історичний, ідеологічний опір. Ще однією важливою темою є зображення Іваном Багряним того, як переселенці з України в тайгу змогли відродити й на іншому кінці світу козацький морально-етичний кодекс, який проявляється через відвагу, честь, вірність, братерство, готовність до самопожертви заради вищих ідеалів. Зустріч Григорія з родиною Сірків, що живуть у гармонії з природою та бережуть традиції, нагадує козацький лад, побудований на єдності громади та взаємопідтримці. Ці цінності стали невід'ємною частиною національної свідомості та культурної спадщини, що важливе не лише в історичному контексті, але й в умовах сучасності.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЙНОЇ ПРОЗИ В 11- МУ КЛАСІ ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Аналіз програм і підручників з літератури. Оцінка наявності обсягу матеріалів про українську еміграційну прозу в 11-му класі закладу середньої освіти

Для аналізу ми взяли програму з української літератури для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Профільний рівень авторів Г. Усатенко О., Фасоля (2017) [48].

Літературний процес у програмі представлено в хронологічній послідовності. Автори акцентують увагу на об'єднувачих чинниках, якими є домінуючий у той чи інший період стильовий напрям: «Реалізм», «Модернізм», «Авангардизм», епоха «соціалістичного реалізму», «Постмодернізм та постпостмодернізм».

Еміграційна література входить до переліку тем у блоці ХХ сторіччя, зокрема «Модернізм». Однак ця тема не є центральною — не виділена як самостійний блок; виділено 3 години і запропоновано для вивчення творчість митців-політичних емігрантів. «Празька школа» в українській літературі та громадському житті. Життєвий і творчий шлях письменника, літературного критика (оглядово). Євген Маланюк — поет-симфоніст. Утвердження державності України — центральна ідея поетичного Універсуму Євгена Маланюка. Твори для опрацювання: «Один вечір, «Напис на книзі віршів..», «Під чужим небом», «Малоросійство».

Ключові компетентності та результати:

- предметні компетентності: знати імена митців політичних-емігрантів, ідентифікувати «Празьку школу» та її представників; основні віхи життя і творчості Є . Маланюка; пояснювати у яких творах і якими поетичними засобами поет виражає ідею державності України; знати і сформулювати головні тези статті «Малоросійство»;

- загальнонавчальні компетентності: висловлювати міркування з приводу змісту твору, порушених проблем, проводити аналогії із сучасним життям; вести діалог із текстом (автором, героями); дискутувати на літературні та публіцистичні теми, критично ставитися до висловлених думок; вказувати на прояви національного мислення, світовідчуття в характерах героїв;
- емоційно-ціннісне ставлення: усвідомлення і пояснення потреби відчуття власної ідентичності кожною людиною.

На вивчення творчості І. Багряного виділено 3 години і запропоновано для текстуального вивчення твір «Тигролови». Учні опановують основні віхи життя й творчості митця, розглядають його громадянську позицію. Запропоновано прочитати «Тигролови» - український пригодницький роман з автобіографічними елементами. Передбачено формування наступних ключових компетентностей та предметних результатів:

- предметні компетентності: знати основні віхи життя й творчості митця, його громадянську позицію, визначати основні образи символи роману та проаналізувати їх; називати і вміти розрізняти героїв-антиподів у романі; пояснювати популярність твору в повоєнній Європі та актуальність для нашого часу;
- загальнонавчальні компетентності: аргументовано і грамотно висловлювати власну думку щодо обговорюваних питань; толерантно дискутувати, відстоювати власну думку з питань, на які існують різні точки зору; розрізняти маніпулятивні технології і протистояти їм; визначати роль і місце української культури в загальноєвропейському і світовому контекстах;
- емоційно-ціннісне ставлення: усвідомлення величчя героїчної особистості та висловлення ставлення до дій та вчинків героя; розмірковування над ідеєю перемоги добра над злом.

Бачимо, що для базового рівня обізнаності програма дає достатню основу: учні матимуть уявлення про літературу української еміграції, яка має свої художні особливості, що вона важлива для національної літератури

загалом. Але для глибокого знання теми – розуміння внутрішніх проблем МУРу, історичного та мистецького контексту, жанрової та стильової диференціації, – програма не забезпечує достатнього об'єму.

Програму з української літератури для загальноосвітніх навчальних закладів рівня стандарту для 10-11 класів (автор Р. Мовчан та ін., 2017). [49] структуровано за окремими тематичними розділами й підрозділами. Література письменників-емігрантів представлена у розділі «Під чужим небом», де автор пропонує розглянути творчість представників «Празької школи», зокрема поезії Є. Маланюка «Уривок з поеми», «Напис на книзі віршів...». З літератури МУРу запропоновано для вивчення роман І. Багряного «Тигрлови». З виділених 5 годин учні мають дізнатися коротко про життєвий і творчий шлях Є. Маланюка, розглянути художнє осмислення автором героїчної і трагічної історії України, зробити оптимістичний висновок про її майбутнє в поезії «Уривок з поеми», наголосити на її актуальності, символічності назви. «Напис на книзі віршів...» – ліричний роздум про призначення поезії, важливості місії поета закарбовувати свій час для нащадків.

Ключові компетентності та результати:

- предметні компетентності: знати й розповідати про історичні умови і функціонування української літератури за кордоном, про «празьку школу» української поезії та її представників, коротко про життя і творчість Є.Маланюка; розкривати особливості художнього осмислення долі України в поезії «Уривок з поеми»; пояснювати символічність її назви; указувати на актуальність оптимістичного висновку про майбутнє України; характеризувати із посиланням на текст поезії «Напис на книзі віршів» погляди митця на призначення поезії, важливість місії поета закарбовувати свій час для нащадків;
- ключові компетентності: доводити важливість прояву ініціативи, готовності брати на себе відповідальність; розуміти зв'язок історичного минулого із сучасністю; толерантно відстоювати власну позицію в дискусії;

- емоційно-ціннісне ставлення: усвідомлення того, що життєва позиція кожного впливає на розвиток усієї країни.

Школярі розглянуть основні віхи життя й творчості І. Багряного, його громадянську позицію. Вивчатимуть «Тигролови» як український пригодницький роман. Дізнаються про проблему свободи й боротьби за визволення; жанрові особливості (динаміка сюжету, неоромантичність та ін.); вольовий характер Григорія Многогрішного; родину Сірків, майора Медвина; символіку роману, ідею перемоги добра над злом; популярність твору в повоєнній Європі та актуальність для нашого часу.

Передбачено формування наступних ключових компетентностей та результатів:

- предметні компетентності: знати основні віхи життя письменника, його творчість; коментувати зміст роману; визначати його жанрові особливості; характеризувати образи; висловлювати власне ставлення до основних проблем, порушених у творі;
- ключові компетентності: залежно від мети використовувати різноманітні читацькі стратегії; займати активну громадянську позицію; втілювати власні задуми в життя; виявляти активність, ініціативність як в особистому, так і суспільному житті; логічно та виразно висловлювати власні думки, використовуючи навички критичного мислення;
- емоційно-ціннісне ставлення: усвідомлення значення свободи для духовного розвитку, активної життєвої позиції як вияву європейськості.

Можна сказати, що рівень представлення письменників в еміграції у даній програмі має ознайомчий характер, без охоплення жанрової і тематичної повноти літератури МУРу і носить оглядовий характер. Вузьке авторське коло: у програмі залишився тільки Іван Багряний як представник еміграційної прози. Відсутність жанрового розмаїття: не охоплені мемуари, новели, есеїстика емігрантів. Не представлено творчість значущих авторів еміграції 1930–1950-х років: У. Самчук, Д. Гуменна, Т. Осьмачка, В. Барка,

В. Домонтович. Історичний та літературний контекст еміграції подано дуже стисло, переважно як вступна інформація до творів.

Висловлюємо сподівання, що пілотні проекти модельних програм НУШ для 10-11 класів пропонують глибше вивчення української еміграційної літератури в контексті літературного процесу ХХ століття.

Розглянемо декілька підручників з української літератури.

Авраменко О. Українська література (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Грамота, 2019. 256 с. [1].

Автор представляє еміграційну літературу в розділі «Під чужим небом»:

- Вводиться поняття «література письменників-емігрантів», представлено біографії поетів «Празької школи».
- Розгляд поезії. Уміщено поезію Є. Маланюка: «Уривок з поеми», ліричний роздум «Напис на книзі віршів».
- Розгляд прози. Іван Багряний «Тигролови». Інших прозових авторів еміграції майже не представлено [1, с. 151–163].

Загальний обсяг – 10–12 сторінок у 256-сторінковому підручнику (~ 4–5 %): узагальнююча частина та творчість І. Багряного.

Українська література. Рівень стандарту : підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / Л. Т. Коваленко, Н. І. Бернадська. К. : Видавничий дім «Освіта», 2019. 256 с. : іл. [26].

Авторка даного підручника теж дає назву розділу про письменників-емігрантів «Під чужим небом» [26, с. 151–162].

Подається огляд творчості поетів «Празької школи», зокрема Є. Маланюка, їхня ідея та історія. Прозову частину репрезентує роман «Тигролови». Визначається поняття «пригодницький роман», аналізуються теми і мотиви роману. Обсяг – 10–15 сторінок (~ 6 %) у поєднанні з поезією і прозою.

Українська література (профільний рівень) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / О. В. Слоньовська, Н. В. Мафтин, Н. М. Вівчарик. Київ: Літера ЛТД, 2019. 320 с. [44].

Авторка підручника включила розділ «Еміграційна література» у сегмент узагальнення літератури ХХ ст. Підручник містить:

- Біографії та тексти поетів, зокрема Є. Маланюка. До текстів додаються стилістичні вправи.
- Прозова частина представлена романом Івана Багряного «Тигролови» із читацькими завданнями.

Крім того, профільний рівень пропонує у підручнику методичні рубрики: «Діалог із текстом», «Читацький практикум», що підсилюють аналітичний рівень. Обсяг – приблизно 15–18 сторінок (~7 %). О. Слоньовська – єдина авторка, яка подає методичні інструменти для аналітичної роботи учнів (читацький практикум, діалоги).

Отже, сучасні шкільні програми та підручники забезпечують базу для вивчення еміграційної прози, проте потребують доповнення щодо обсягу й різноманітності мистецьких стилів та жанрів. За розробленою в даному дослідженні методикою пропонується вивчення творчості письменників-емігрантів в контексті діяльності МУРу. Зокрема, важливим є розуміння особливостей художнього стилю митців, в якому поєдналось національно-органічне з модерним, екзистенційним баченням дійсності, що відрізняло творчість діаспорної гілки від материкової літератури. Пропонуємо також наголошувати на визначальній ролі автобіографічних фактів для створення сюжетної канви та композиційної будови еміграційної літератури.

Щоб відповісти запитам ХХІ ст., передусім забезпечення євроінтеграції, бачиться можливим збільшити обсяг інформації про розвиток літератури МУРу, застосовуючи сучасні методики викладання. Це дозволить створити навчальну модель, яка забезпечить актуальність і системність вивчення еміграційної літератури.

3.2. Формування загальних та літературознавчих компетентностей під час вивчення української еміграційної прози в 11-му класі закладу середньої освіти

Літературна освіта у старшій школі спрямована на розвиток сформованих (у початковій і основній школі) і формування нових компетентностей і компетенцій. Вивчення української еміграційної прози сприяє розвитку в учнів ключових загальних компетентностей, які забезпечують їхню здатність успішно реалізувати себе в сучасному суспільстві.

Загальні компетенції (іноді їх називають ключовими або трансверсальними) - це універсальні навички, знання, цінності та ставлення, які: формуються скрізь, у межах усіх предметних галузей; забезпечують інтегрований підхід до освіти; дають здатність ефективно діяти у різних сферах життя [20].

Розглянемо ключові компетенції під час вивчення еміграційної літератури

1. Комунікативна компетентність.

Формується через дискусії щодо порушених у творі проблем, написання есеїв про долю емігрантів. Так Семеног О., Боронь О. наголошують на значенні розвитку зв'язного мовлення в літературній освіті.

2. Шляхи формування інформаційно-цифрової компетентності дослідила Коваленко Л.: «Інформаційно-цифрова компетентність виявляється в набутих учнями навичках пошуку, аналізу, систематизації та інтерпретації інформації з різних джерел, включаючи фахову літературу та електронні ресурси. Формується через пошук біографічної інформації про письменників-емігрантів у цифрових джерелах, презентації та мультимедійні проєкти» [25, с.45]. Про роль методів інформаційного пошуку розповідають Сиротенко В. та Суровцева Р.: «Методичні прийоми включають пошук інформації про еміграційні видання, дослідження діяльності українських діаспорних культурних центрів, створення мультимедійних проєктів про життєвий і творчий шлях письменників-емігрантів, що сприяє формуванню інформаційно-цифрової компетентності учнів» [42, с.112-115].

3. Соціальна і громадянська компетентність полягає у тому, що учні розвивають вміння співпрацювати в групах, ефективно розподіляти функції під час колективної роботи, виявляти ініціативу та підтримувати толерантність. Формується через обговорення морально-етичних проблем у творах еміграційної літератури, осмислення ролі митця-громадянина. Семеног О., Ткачук Т. наголошують на можливостях громадянського виховання засобами літератури. Про усвідомлення ролі еміграції у збереженні української ідентичності, обговорення питань патріотизму, культурного самозбереження за кордоном іде мова у статті Н. Гоголь [14].

4.Ініціативність і підприємливість. Савченко О. зазначає, що ця коипетентність формується через проєктну діяльність: створення презентацій, буклетів про українську еміграційну літературу; організацію літературних вечорів, диспутів, читацьких клубів [41].

5.Уміння вчитися. Формується через самостійне опрацювання літературознавчих досліджень про еміграційну прозу; критичне переосмислення змісту творів з урахуванням історичного контексту. На цьому наголошує Хоружа Л. у працях із формування самоосвітньої компетентності учнів [53].

6. Культурна компетентність. Особливості формування культурної компетентності передбачають ознайомлення учнів з художніми текстами, створеними представниками української еміграції, це збагачує знання учнів про національну та світову культуру. Літературні твори допомагають учням усвідомити універсальні цінності, такі як свобода, честь, відвага, які є основою гуманістичного світогляду. Формується через: вивчення культурних кодів еміграційної літератури, порівняння з українською та європейською літературною традицією. Т. Яценко підкреслює значення культурного контексту в літературній освіті: «У сучасній парадигмі шкільної літературної освіти культурологічний підхід – один із важливих чинників її модернізації. Актуальність його реалізації на уроках української та зарубіжної літератури

обумовлена необхідністю формування в учнів здатності осмислювати художні твори в їхньому культурно-історичному контексті» [59].

Формування літературознавчої компетентності під час вивчення української літератури в 11 класі, в умовах модернізації змісту освіти, охоплює:

- 1) текстуальний аналіз художнього твору на репродуктивному, аналітичному, узагальнювальному та інтерпретаційному етапах;
- 2) засвоєння теоретико-літературних і історико-літературних понять, необхідних для розуміння семантики тексту, аналізу його образної системи та виявлення загальних закономірностей літературної еволюції;
- 3) розвиток творчих здібностей учнів через осмислення прочитаного, удосконалення навичок усного й писемного мовлення, а також створення власних творчих продуктів [41, с.22].

Базиль Л. наголошує, що розвиток літературознавчих компетентностей включає:

1. Знання про жанрову та стильову специфіку. Під час вивчення української еміграційної прози учні знайомляться з такими літературними жанрами, як пригодницький роман. Наприклад, розгляд роману «Тигролови» допомагає учням зрозуміти динаміку сюжету, символічне наповнення твору та особливості художнього стилю автора, зокрема поєднання рис неоромантизму та модернізму.
2. Філологічний аналіз тексту. Учні оволодівають навичками лінгвістичного, літературознавчого та стилістичного аналізу текстів.
3. Історико-літературний контекст. Вивчення української еміграційної прози сприяє розумінню зв'язку між творчістю письменників-емігрантів та історичними умовами, що формували їхній світогляд. Учні аналізують, як суспільно-політичні виклики ХХ століття вплинули на зміст і тематику творів.

4. Естетичний розвиток. Знайомство з літературними шедеврами стимулює розвиток естетичного смаку, вміння оцінювати художню якість тексту та його значення у світовій і національній літературній традиції.

5. Формування дослідницьких навичок. Учні навчаються застосовувати наукові методи аналізу літературних творів, розвивають уміння інтерпретувати художні образи, розуміти специфіку жанрів і стилевих течій [5, с.44].

Літературознавчі компетентності: види і приклади реалізації.

1.Текстуальна компетентність. Сформована через: аналіз художніх особливостей творів (сюжет, композиція, образна система). Розбір образів: Григорій Многогрішний — символ боротьби за незалежність; персонажі мисливців — антитеза герою. Виявлення художніх засобів: метафори, порівняння, символіка степу і тайги як простору свободи. Ковтун О. виділяє текстуальний аналіз як основу літературної компетентності [30].

2. Інтерпретаційна компетентність. Формується через: тлумачення символіки творів (наприклад, символіка степу й тайги у «Тигроловах»). Слоньовська О. наголошує на важливості інтерпретаційних підходів у старшій школі [43].

3. Літературно-історична компетентність. Формується через знання про історичний контекст української еміграції 1920-1940-х років. Авраменко О. та колектив авторів чинних підручників надають історико-біографічний коментар до текстів [1].

4. Оцінно-критична компетентність. Формується через: написання відгуків, рецензій, обговорення етичних позицій героїв. Бібік Н. М. у роботах про формування критичного мислення через літературу. «Розвиток критичного мислення учнів є важливим аспектом сучасної освіти, що сприяє формуванню вміння аналізувати, оцінювати та інтерпретувати інформацію» [8].

5. Комунікативна компетентність. Формується через: уміння обговорювати літературні твори, вести діалог, дискутувати, аргументувати

власну позицію. Приклад реалізації: Дебати про роль еміграції у збереженні української культури; проведення читацьких конференцій; інсценізації та літературні вечори.

Отже, навчання еміграційної прози в 11-му класі дає можливість формувати як загальні (ключові), так і спеціальні літературознавчі компетентності, що відповідає сучасним методичним підходам (компетентнісний, культурологічний, комунікативний). Ці компетентності допомагають учням розвивати критичне мислення, розширювати культурні горизонти та формувати цінності, важливі для громадянського та особистісного зростання. Вивчення таких творів, як «Тигролови» Івана Багряного, стає потужним інструментом для виховання свідомих і освічених громадян. Дослідження методистів О. Семеног, О. Авраменка, Н. Бібік, О. Слоньовської показують, що саме інтеграція загальних та предметних компетентностей є ефективною стратегією розвитку особистості школяра.

3.3. Методика вивчення роману І. Багряного «Тигролови» в 11-му класі закладу середньої освіти

Вивчення художніх творів є невід'ємною частиною літературної освіти в школі, але традиційні методи при їх аналізі та дослідженні можуть виявитися недостатньо ефективними. Інноваційні методи навчання вивченню творів мистецтва можуть стати інструментом, що дозволяє підвищити якість літературної освіти, залучити учнів до активної участі у процесі вивчення творів та розвинути їх творчі та критичні здібності. Одним із таких творів може бути роман, який має багатопланову структуру та дозволяє проводити безліч різних досліджень з різних сторін.

Завдання та цілі вивчення роману І. Багряного «Тигролови». Формування компетентностей:

1) формування літературних знань: учні повинні ознайомитись з основними елементами роману, такими як тема, проблематика, ідейний зміст,

сюжетні лінії та образи. Важливо звернути увагу на художні особливості твору, зокрема на використання символізму та алегорії;

2) розвиток критичного мислення: через аналіз персонажів, подій і конфліктів учні мають навчитися аналізувати моральні та етичні проблеми, що стоять перед героями твору, і співвідносити їх із сучасними реаліями;

3) виховання патріотичних почуттів: роман «Тигролови» є ідеальним матеріалом для формування національної свідомості, оскільки він описує боротьбу людини за свою свободу, гідність та національну ідентичність у радянській тоталітарній дійсності, коли йшов агресивний наступ на українську людину з боку російського імперіалізму.

Ми розглянемо застосування інноваційних методів щодо вивчення роману в школі з метою дослідження їх ефективності та можливості відповідно до вікових особливостей учнів та вимог державних програм. У сучасному освітньому процесі все частіше використовуються інноваційні методи навчання, через що урок стає більш цікавим, змістовним та ефективним. Вивчення роману в школі перестало бути винятком і може успішно здійснюватися з використанням різноманітних інноваційних методів навчання.

Учні 11 класів, як правило, мають високий рівень читацької та літературної компетенції, тому вивчення твору на цьому рівні потребує більш складних та поглиблених підходів. Одним із ефективних методів вивчення літературних творів на цьому рівні використання інтерактивних завдань, які дозволяють учням активно взаємодіяти з текстом та розвивати аналітичне та критичні навички.

Методичні рекомендації, розроблені в даному дослідженні щодо вивчення роману «Тигролови», передбачають використання наступних методів та прийомів:

1. Проектне навчання – метод, за допомогою якого можна з успіхом використовувати щодо вивчення роману в школі. Він передбачає активну участь студентів у навчальному процесі, заснований на власних

дослідженнях та виконанні практичних завдань. Креативні проєкти можуть стимулювати творчість та креативність учнів. Одним із основних принципів проєктного навчання є навчання через реалізацію проєкту. Наприклад, учні можуть створити ілюстровану чи аудіовізуальну версію роману, досліджуючи, які елементи твору найкраще передати у візуальній формі. Вони також можуть аналізувати різні інтерпретації твору у різних медіа форматах, щоб з'ясувати, які різні мистецькі форми впливають на сприйняття твору. Також можна запропонувати проєктну роботу, під час якої учні мають розробити свій власний пригодницький роман, використовуючи елементи та стилістику, які вони вивчали у творі «Тигролови». Це допоможе учням розвинути творчі та організаційні навички, а також допоможе закріпити знання про структуру та елементи жанру. Навчання на основі проєктів також дозволяє учням досліджувати теми, пов'язані з романом, інтерпретувати твір у світлі сучасних проблем та реалій, що допомагає розвивати критичне мислення та творчі здібності учнів.

2. Інтерактивне навчання дозволяє залучити учнів до активного сприйняття та аналізу матеріалу. Це може бути інтерактивна гра «Так / ні», «Інтерв'ю письменника», робота в малих групах, робота з таблицями. Це допоможе не лише краще засвоїти матеріал, але й розвинути навички співпраці та комунікації. Використання різних типів завдань, таких як: вікторини, кросворди, сканворди, заповнення пропусків, вирішення логічних завдань, рольові ігри та інші можуть допомогти учням краще засвоїти матеріал та підвищити інтерес до навчання. Наприклад, тестові завдання можуть містити питання про основних героїв, сюжети, хронологію подій у творі; кросворди та сканворди можуть бути засновані на важливих термінах та поняттях, пов'язаних з твором; заповнення пропусків може допомогти учням узагальнити свої знання про твір та головних героїв; рішення логічних завдань може стимулювати критичне мислення учнів та допомогти їм розвинути аналітичні здібності та навички логічного висновку.

Під час такого навчання учні можуть взаємодіяти один з одним та з учителем, обговорювати ідеї, висловлювати власну думку, ставити запитання та отримувати відповіді.

2. Групова робота є досить ефективним методом навчання, оскільки дозволяє учням спілкуватися, обмінюватися думками та ідеями разом працювати над спільним завданням. При вивченні роману групова робота може включати аналіз окремих епізодів, персонажів тощо. Наприклад, можна запропонувати групову роботу, під час якої учні складатимуть поради для головного героя щодо його подальших дій. Учні мають обговорювати варіанти та аргументувати свої рішення на основі аналізу твору та власного життєвого досвіду.

3. Рольова гра – ефективний метод, що дозволяє учням активніше сприймати твір і брати участь у ньому. Наприклад, рольова гра «Втеча і вибір», де учні можуть брати на себе ролі адвокатів, істориків та психологів, аналізуючи свої дії та взаємодії з іншими персонажами, що дозволяє краще зрозуміти динаміку сюжету та глибше вивчити особистості персонажів. Крім того ролі в ігрі допомагають учням розвивати комунікативні та соціальні навички такі як емпатія, співпраця та лідерство.

4. Дискусії та дебати: важливо організувати обговорення таких питань, як моральність героїв, ставлення до тоталітарного режиму та проблеми патріотизму. Наприклад, можна організувати дискусію на тему «Чи потрібно було використати у своїй творчості Івану Багряному мотиви національної боротьби?» або «Чи є правильним рішення головного героя про залишення цивілізації?» . Це дозволить учням глибше осмислити зміст твору та розвинути власні погляди на різні соціально-політичні аспекти.

5. Аналіз образів та символів: приділення уваги аналізу ключових образів (тигр, ліс, полювання) та їх символічного значення в контексті твору допоможе учням краще зрозуміти глибину твору та ідейний зміст.

6. Інтеграція з іншими предметами (зарубіжна література): вивчення «Тигроловів» варто розглянути в контексті світової літератури. Це поглибить

розуміння загальнолюдських тем, розширить кругозір учнів, дозволить будувати міжкультурні паралелі, підкреслить цінність української літератури як частини світового літературного процесу.

Тому оцінка ефективності інтерактивних завдань є важливою частиною використання даних методів навчання у контексті вивчення твору «Тигролови». Для проведення такої оцінки слід враховувати кілька аспектів.

По-перше, необхідно оцінити процес роботи з інтерактивними завданнями. Вчитель може відстежувати активність учнів, рівень їхнього інтересу та залученості, а також рівень розуміння матеріалу.

По-друге, важливо оцінювати результати роботи з інтерактивними завданнями, зокрема засвоєння учнями конкретної інформації, розвиток певних умінь та навичок, а також рівень їх критичного мислення та аналітичних здібностей.

По-третє, необхідно оцінити вплив інтерактивних завдань на загальний рівень успішності учнів, їхню мотивацію до вивчення матеріалу, розвиток їхньої особистісної компетентності та соціальних навичок.

Для оцінки ефективності інтерактивних завдань можна використовувати різні методи, такі: як тестування, анкетування, спостереження, оцінка творчих проєктів та інших робіт учнів. Результати оцінювання можуть допомогти вчителю внести певні корективи у використання інтерактивних методів навчання і вдосконалити процес вивчення твору «Тигролови».

Висновки до третього розділу

Вивчення роману І. Багряного «Тигролови» у 11 класі є важливим етапом формування у старшокласників не лише літературних знань, але й розвитком їхніх моральних і патріотичних переконань. Учні мають усвідомити, що вивчають твір, який гармонійно вписується в загальний європейський та світовий літературний контекст. Цей роман, глибоко

пов'язаний з історичними реаліями, має значну виховну цінність і сприяє формуванню в учнів критичного мислення, розуміння важливості боротьби за незалежність та гідність людини в умовах тоталітарного режиму. Запропонована методика мала на меті формування літературних знань, розвивати навички критичного мислення, аналізу літературних персонажів, формування загальних компетентностей (уміння порівнювати, робити висновки, аргументувати свою думку), сприяти активізації розумової діяльності учнів, вдосконалювати вміння дискутувати та аргументувати свою думку. На матеріалі твору формується воля до самостійності, розвитку яскравої особистості. Для успішного виконання поставлених завдань було залучено інтерактивні методи навчання, літературознавчий аналіз образів та символів роману, застосовано інтегрований підхід вивчення української літератури в контексті світової. Порівняння з відомими зарубіжними творами дозволяє: краще зрозуміти ідеї роману, побачити українську літературу як частину світового процесу,

Таким чином, вивчення роману І. Багряного «Тигролови» у 11 класі дозволяє не лише ознайомити учнів з текстом як мистецьким явищем, але й допомогти їм сформувати патріотичні та моральні переконання, які є необхідними для розвитку сучасної особистості.

Розробка уроку за темою « «Тигролови» І. Багряного як український пригодницький роман. Проблема свободи вибору та форми опору тоталітаризму. Жанрові особливості» знаходиться в Додатку1.

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретичних засад Мистецького Українського Руху (МУРу) та творчості Івана Багряного, зокрема роману «Тигролови», вказує на значущість цих явищ для збереження української культури та ідентичності в умовах еміграції та репресивних режимів. Літературна діяльність українських емігрантів стала потужним культурним феноменом, що активно інтегрував світові тенденції, зберігаючи при цьому національні цінності. Про це свідчить формування різноманітних стильових напрямів, таких як неокласицизм, модернізм, екзистенціалізм, сюрреалізм та авангардизм.

Неокласицизм та національно-органічний стиль вирізнялися гармонією та орієнтацією на класичні зразки, відображаючи духовний пошук і прагнення українських митців до збереження національної ідентичності. Модернізм, з його інноваційними формами і глибиною осмислення індивідуального й національного досвіду, став засобом переосмислення трагічного минулого та пропагування ідей свободи. Екзистенціалізм глибоко занурювався у проблематику людського існування, відображаючи драму втрат, відчуження та пошук сенсу життя.

Сучасний літературний дискурс поступово відходить від політичної заангажованості у висвітленні діяльності І. Багряного, натомість розглядаючи його як глибокого філософа, гуманіста, майстра психологічного аналізу й модерної української прози. В цьому напрямку прикметними є дослідження І. Богданова, В. Просалової, Л. Дрофань, С. Шабат-Савки, Т. Гундорової.

Творчість Багряного, зокрема його романи «Сад Гетсиманський», «Тигролови» є важливим внеском у літературну спадщину України та світовий літературний процес. Це твори із глибоким філософським та політичним змістом. У цих романах автор створив образ нової української людини. Так, Григорій Многогрішний в протистоянні тоталітарній системі не тільки зберігає свою ідентичність, а й прагне випробувати власний

внутрішній потенціал. Підґрунтям такої життєвої позиції є притаманний цьому персонажу індивідуалізм. Значення роману І. Багряного в тому, що він показав невмирущість українського роду, витривалість його старійшин, що виживають в екстремальних умовах, а все одно виховують своїх дітей в кращих традиціях свого роду. Основу життя українських переселенців, попри імперські зусилля стерти національну ідентичність, склав козацько-лицарський морально-етичний кодекс людської поведінки. Історія професора про козацького гетьмана Дем'яна Многогрішного розповідається як легенда про перших політичних засланих. Образ цього гетьмана став прообразом політв'язня Григорія Многогрішного. Рід Сірків генетично пов'язаний з прізвищем козацького ватажка Івана Сірка, кошового отамана, учасника походів Б. Хмельницького на Польщу. Козаки виробили систему цінностей, спрямованих на захист своєї землі, віри та способу життя. У релігійних переконаннях козаків поєднувалися біблійні ідеали милосердя та жертвності з войовничим духом і прагненням до справедливості.

У складних умовах ХХ століття національні цінності стали основою самоідентифікації українського народу, збереження його духовної цілісності та формування ідеалів, на яких базується сучасна Україна. Вони виявилися потужним джерелом опору російському агресору в умовах його повномасштабного вторгнення на територію України.

Аналіз програм з української літератури для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання засвідчив, що до неї включено основні твори Є. Маланюка та Івана Багряного. Загальна кількість годин – 5. Історичний та літературний контекст еміграції подано дуже стисло, переважно як вступна інформація до творів. Розгляд української еміграційної літератури носить фрагментарний, оглядовий характер.

Аналіз підручників з української літератури для 11-го класу авторів О. Авраменка, Л. Коваленко та Н. Бернадської, О. Слоньовської та ін. показав, що вони забезпечують стартову базу, але потребують суттєвих доповнень в

обсязі і різноманітності прозових жанрів еміграційної української літератури. Ольга Слоньовська – єдина авторка підручника, яка дає методичні інструменти для аналітичної роботи (читацький практикум, діалоги).

Вивчення української еміграційної прози сприяє розвитку в учнів ключових загальних та літературознавчих компетентностей, які забезпечують здатність успішно реалізувати себе в сучасному суспільстві, а також сприяють розвитку критичного мислення та емоційно-ціннісного ставлення до теми свободи й боротьби в умовах відновлення неоімперських амбіцій москви. У роботі була запропонована методика вивчення твору, яка мала на меті розвивати навички критичного мислення, аналізувати літературні образи, формувати загальні компетентності (уміння порівнювати, робити висновки, аргументувати свою думку), вдосконалювати вміння дискутувати та аргументувати свою думку. Для успішного виконання поставлених завдань було залучено інтерактивні методи навчання, літературознавчий аналіз образів та символів роману, застосовано інтегрований підхід вивчення української літератури в контексті світової. Порівняння з відомими зарубіжними творами дозволяє: краще зрозуміти ідеї роману, побачити українську літературу як частину світового процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О. Українська література (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Грамота, 2019. 256 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1237-ukrliteratura-avramenko-11klas.html> (дата звернення: 06.07.2025).
2. Астаф'єв О. Українська поезія в еміграції: історія і проблеми вивчення. *Сучасність*. 2021. № 3. С. 42–58.
3. Багрянний, І. Тигролови : роман / післямова Н. Бернадської. Київ : Знання, 2011. 308 с.
4. Багрянний І. Публіцистика. Харків : Фоліо, 2012. С. 49.
5. Базиль Л. Розвиток літературознавчої компетенції майбутніх учителів-філологів: концептуально-теоретичні аспекти. *Scientific Journal «ScienceRise»*. 2015. № 9/5(14). С. 40–47.
6. Барка В. Жовтий князь. [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=49> (дата звернення 05.07.2025)
7. Бернадська Н. Домінанти творчості, світоглядно-естетичні шукання І. Багряного. *Українська мова та література*. 1999. № 38. С. 4–8.
8. Бібік Н. Компетентнісний підхід у навчанні літератури. Київ, 2016.
9. Богданова І., Просалова, В. Художня інтерпретація біблійних колізій І. Багряним. *Вісник Донецького національного університету*. Серія: Соціальні комунікації. 2015. Вип. 5. С. 45–54.
10. Василенко В. Модифікація травми в українській еміграційній прозі другої половини ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 2016. 20 с.
11. Василенко В. Мистецький український рух як явище й факт післявоєнного літературного процесу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2022. Вип. 3. С. 18-34.
12. Вікіпедія. Мистецький український рух. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 06.07.2025).

- 13.Гальченко С. Діаспорна література в Україні: повернення Івана Багряного // Слово і час. 2007. № 4. С. 12–19.
- 14.Гоголь Н. Культурологічний підхід у змісті шкільної літературної освіти. Стратегії розвитку сучасної освіти і науки : матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (28 лютого 2020 року) : збірник тез. Бердянськ БДПУ, 2020. С.45-47. URL: https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/202302/2020_%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7.pdf#page=45 (дата звернення: 07.07.2025).
- 15.Грабович Г. До історії української літератури: дослідження, есе, полеміка. Київ : Основи, 1997. 604 с.
- 16.Грабович Г. Голоси української еміграційної поезії // До історії української літератури: дослідження, есе, полеміка. Київ : Критика, 2003. С. 356–384.
- 17.Гундорова Т. Прощання з імперією: Українські дискурси постколоніалізму. Київ : Критика, 2003. С. 105–112.
- 18.Дзюба І. Людина на трагічному іспиті історії. *Дзвін*. 1995. № 10. С. 149–151.
- 19.Дзюба І. (Інтернаціоналізм чи русифікація? — К. : Радянський письменник, 1990. — 303 с.
- 20.Державин В. Три роки літературного життя на еміграції (1945–1947). Мюнхен: Вид-во «Академія», 1948. 30 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/literaturoznavstvo/derzhavyn-v-try-roky-literaturnogo-zhyttya-na-emigracziyi-1945-1947/> (дата звернення: 06.07.2025).
- 21.Державний стандарт базової і повної середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/4063813> (дата звернення: 06.07.2025).
- 22.Дрофань Л. Іван Багряний — мистець слова і пензля. *Мистецтвознавство України*. 2019. Вип. 19. С. 82–95.
- 23.Жулинський М. Із забуття — в безсмертя: літературні портрети та студії. Київ : Дніпро, 2006. С. 198–215.

- 24.Кобута С. Іван Багряний та Джордж Орвелл: компаративний підхід до вивчення біографій. *Галичина: науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*, 2018. Ч. 31. С. 146–151.
- 25.Коваленко Л. Т. Нові підходи до літературної освіти / Л. Т. Коваленко. – Київ, 2018. 127 с.
26. Коваленко Л. Українська література. Рівень стандарту: підручник для 11 класу / Л. Т. Коваленко, Н. І. Бернадська. Київ: Освіта, 2019. 256 с.
- 27.Ковалевська О. Іван Багряний і проблема національної ідентичності. *Наук. записки Ін-ту літератури ім. Т. Г. Шевченка*. 2009. № 5. С. 85–92.
- 28.Ковалів Ю. Історія української літератури кінця ХІХ – початку ХХІ ст.: у 10 т. Т. 8 «Еміграційні колізії письменства». Київ: ВЦ «Академія», 2021. 592 с.
- 28.Коваль О. Іван Багряний: літературний портрет. *Слово і Час*. 1996. № 7–8. С. 27–31
- 29.Коваль О. Українська еміграційна література в шкільній програмі. *Актуальні проблеми літературознавства*. 2022. № 5. С. 45–53.
- 30.Ковтун О. І. Теоретико-методологічні основи літературної освіти. Київ, 2013. 574 с.
- 31.Ковтун С. Інтеграція української еміграційної літератури. Педагогічні студії. 2023. № 2. С. 55–64.
- 32.Колошук Н. Іван Багряний: домінанти творчості та проблеми вивчення: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Надія Колошук. –Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 121 с.
- 33.Костюк Г. Зустрічі і прощання. *Кур'єр Кривбасу*. 2000. № 122. С. 76–104.
- 34.Кузан В. Екзистенційні аспекти в романах І. Багряного. *Дивослово*. 2008. № 6. С. 17–21.
- 35.Лавріненко Ю. І. Багряний – політичний діяч і письменник // Українське слово: Хрестоматія. Кн. 2. К.: Рось, 1994. С. 612–617.
- Лілік О. Формування літературної компетентності старшокласників. *Дидактика*. 2023. № 4–5. URL: <https://doi.org/10.58407/> (дата звернення: 04.07.2025).

- 36.Мельник Н. Особливості викладання творчості Івана Багряного. *Педагогічний альманах*. 2021. № 48. С. 102–107.
- 37.Мистецький Український Рух. URL: https://vgolos.ua/news/mystetskyjukrayinskyjruh_220404.html (дата звернення: 05.07.2025)
- 38.Осьмачка Т. Старший боярин. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3517> (дата звернення: 07.07.2025)
- 39.Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ : Либідь, 1997. 360 с.
- 40.Рудницький Л. Література з місією: огляд еміграційної прози. *Слово і час*. 1992. № 2. С. 41–46.
- 41.Савченко О. Я. Міжпредметні зв'язки як ресурс реалізації компетентнісного підходу на уроках літературного читання. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 2. С. 48-57.
- 42.Сиротенко В. П., Суровцева Р. Ф. Історія української літератури ХХ сторіччя та методика її викладання / В. П. Сиротенко, Р. Ф. Суровцева. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 392 с.
- 43.Скорина Л. Література українського зарубіжжя. Черкаси: Брама, 2002. 268 с.
- 44.Слоньовська О., Мафтин Н., Вівчарик Н. Українська література (профільний рівень): підручник для 11 класу / О. Слоньовська, Н. Мафтин, Н. Вівчарик. Київ: Літера ЛТД, 2019. 320 с.
- 45.Сподарець М. Іван Багряний — письменник і громадянин. Харків: ХДУ, 1996. 104 с.
- 46.Суспільне. Культура. Філологічний хедлайнер – Юрій Шевельов (Шерех). URL: <https://suspilne.media/culture/911407> (дата звернення: 05.07.2025).
- 47.Теслюк Л. Родина Сірків. *Українська мова і література в школі*. 2000. № 3. С. 36–38.
- 48.Українська література. Програма для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Профільний рівень

- /Автори Усатенко Г. О., Фасоля А. М. Київ : Освіта, 2017. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/ukr.lit.-10-11-profilnij-riven.pdf> (дата звернення: 06.07.2025).
49. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (Автор Р. Мовчан та ін.). 10-11 класи (рівень стандарту). 2017. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/ukr.lit.-10-11-profilnij-riven.pdf> (дата звернення: 06.07.2025).
50. Фасоля А. Література української діаспори у шкільному вивченні. *Педагогічний часопис*. 2023. № 2. С. 88–101.
51. Фасоля А. МУР як літературний феномен. *Українська література в контексті світової*. 2020. С. 23–41.
52. Фасоля А. Українська література в еміграції: концептуальні підходи. *Наук. записки Ніжинського ун-ту*. 2018. Т. 1. С. 58–74.
53. Хоружа Л. Компетентнісний підхід в освіті: ретроспективний погляд на розвиток ідеї. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 2007, № 7. С. 178–184.
54. Шабат-Савка С. Літературно-стилістичний аналіз творів І. Багряного *Дивослово*. 2012. № 6. С. 22–29.
55. Шевельов Ю. МУР і я в МУРі. Вибрані праці. Кн. II. К.: Києво-Могилянська академія, 2009. С. 559–593.
56. Шевельов Ю. Українська еміграційна література в Європі / Ю. Шевельов // Вибрані праці. Кн. II. 2009. С. 633–679.
57. Шугай О. І. Багрянний або Через терни Гетсиманського саду. Київ, «Дніпро», 2024. 632 с.
58. Шугай О. Іван Багрянний: Нове й маловідоме. Есеї, документи, листи, спогади, нотатки, факти. У 2 т. 2013. 1048 с.
59. Яценко Т. Мистецький контекст в оновленому змісті сучасної шкільної освіти. *Науковий вісник ІДГУ*. 2021. № 48. С. 238–245.

Додаток 1

Конспект уроку з української літератури (2 години)

Тема уроку: «Тигролови» І. Багряного як український пригодницький роман. Проблема свободи вибору та форми опору тоталітаризму. Жанрові особливості.

Мета уроку: Розкрити сюжетно-композиційні та жанрові особливості роману, навчити учнів мотивувати вчинки персонажів. Розвивати навички критичного мислення, аналізу літературних персонажів, формувати загальні компетентності (уміння порівнювати, робити висновки, аргументувати свою думку). Сприяти активізації розумової діяльності учнів, вдосконалювати вміння дискутувати та аргументувати свою думку. На матеріалі твору формувати волю до самостійності, розвитку яскравої особистості.

Тип уроку: Урок -дослідження.

Обладнання: мультимедійна презентація (слайди про Багряного, карту еміграції, кадри тайги); текстові уривки з роману; дидактичні картки для групової роботи; порівняльна таблиця героїв.

Очікувані результати:

- учень/учениця висвітлює основні віхи життя письменника, періоди його творчості;
- коментує зміст роману; визначає його жанрові особливості;
- характеризує образи; висловлює власне ставлення до основних проблем, порушених у творі.

Хід уроку:

Людина – найвеличніша з усіх істот.

Людина – найнещасніша з усіх істот.

Людина – найпідліша з усіх істот.

Як тяжко з цих трьох рубрик

вибрати першу для доведення прикладом.

І. Багрянний

I. Організаційна частина.

II. Актуалізація опорних знань.

Інтерактивна гра «Інтерв'ю письменника».

Учитель ділить клас на пари (по партах). Один учень виступає в ролі І. Багряного, інші – «Кореспонденти», ставлять запитання з біографії та творчого шляху письменника.

Орієнтовні запитання та відповіді:

- Назвіть ваше справжнє ім'я (Іван Лозов'ягін)
- Розкажіть, будь ласка, де ви народилися (2 жовтня 1907 р. в с. Куземині поблизу м. Охтирки на Сумщині)
- Де ви здобували освіту, які уподобання мали в юності (спочатку вчився в Охтирській технічній школі, потім Краснопільській художньо-керамічній школі. 1926 р. вступив до Київського художнього інституту, проте після закінчення диплом не отримав, бо був «політично неблагонадійним».
- Мистецтво – покликання мого життя).
- Як розпочиналась ваша літературна кар'єра (У 20 років під псевдонімом Багрянний почав друкувати оповідання й поетичні твори).
- Яким літературним об'єднанням надавали перевагу (брав участь в МАРСі (майстерня революційного слова).
- Розкажіть, будь ласка, про ваше ставлення до тогочасного режиму (я засуджую радянську тоталітарну систему і будучи в еміграції, не хотів повертатися в окупований більшовиками край).
- Коли ви потрапили на заслання (в 1932 році мене заарештували й засудили до трьох років поселень на Далекому Сході. За втечу із заслання мене ув'язнили на три роки в Бамлазі (Байкало-Амурський табір для в'язнів).
- Коли ви емігрували з України (після війни в 1945 р. переїхав до Німеччини).

III. Мотивація навчальної діяльності (на дошці записано тему й епіграф уроку).

Вчитель: Я хотіла б розпочати наш урок з притчі, яку нещодавно прочитала.

1. Сила волі

На одному з уроків учитель наказав учням дати якусь обітницю, аби випробувати власну силу волі. Перший учень запрягнувся не спати впродовж трьох днів, другий – не говорити протягом семи днів, третій – не їсти два тижні, а четвертий – три дні не пити. Отже, кожен учень від чогось відмовився.

І от розпочалися тяжкі дні випробувань. Той учень, що дав обітницю не пити, першого дня почувався пречудово, ба навіть легко видерся на гору, де відбувалося навчання. Другого дня йому стало зле, і він заледве дошкандибав до вершечка гори. А вже третього дня горопах падав із ніг і божеволів від спраги. Саме тоді, коли він мало не зомлів, на шляху йому трапився струмок. Почувши спокусливий плескіт, учень нахилився, зачерпнув долонею чисту, прохолодну воду і вже підніс був її до вуст – аж тут згадав про обітницю. Виливши воду, він знайшов учителя і з утіхою розповів, що спромігся не порушити обіцянки. Проте вчитель тужливо звів на нього очі й відказав:

– Так, ти гідно витримав випробування і переміг. Але через це ти втратив найцінніше – свободу!

Вправа. Відкритий мікрофон

- Про що говорить нам ця притча?
- Що мав на увазі вчитель?
- Чи дотримався обіцянки учень?
- Що означає «бути вільним»?

IV. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу.

1. Біографія І. Багряного . Подача матеріалу у формі короткої розповіді + демонстрація карти еміграції.

2. Сюжет роману . Використання схеми сюжетних ліній:

Втеча з потяга;

Подорож тайгою;

Знайомство з Сірками;

Перемога над переслідувачами.

3. Аналіз головних образів.

4. Рольова гра «Втеча і вибір»

Учасники: Оповідач, Григорій Многогрішний, Сірко (батько), Наталка, Мати Сірчиха, Мисливці-родичі (2–3 учні), Майор Медвин.

СЦЕНАРІЙ

Сцена 1. Втеча

Оповідач:

Сибір. Потяг, що везе людей на каторгу. Серед в'язнів – Григорій Многогрішний, авіатор, звинувачений у «зраді Батьківщини». Йому вдається здійснити відчайдушний стрибок на волю.

Григорій (задихано): «Краще загинути в тайзі, ніж бути рабом у них! Я мушу вижити...»

Сцена 2. Зустріч із Сірками (Сім'я сидить біля вогнища. До них приводять змученого мандрівника.)

Сірко (пильно):

— Хто ти та звідки?

Григорій:

— Я з України. Авіатор. Засуджений без вини. Утік, щоб жити вільним.

Мати Сірчиха (насторожено):

— А може, він шпигун? Чи приведе за собою біду?

Наталка (рішуче):

— Подивіться на нього! Він чесний. Хіба можна кинути людину напризволяще?

Сірко (вагомо):

— Хто сміє боротися за свободу – не ворог нам. Залишайся. Але доведи, що ти справжній.

Сцена 3. Полювання (Учні імітують сцену полювання: постріли, крики, уявний тигр. Григорій стає поруч із мисливцями.)

Мисливець 1:

— Обережно, звір йде!

Наталка (стривожено):

— Григорію, стережись!

Григорій (цілиться, спокійно):

— Страху я вже не знаю...

(постріл, уявний тигр «повалений»)

Сірко (з повагою):

— Оце мужність! Ти тепер наш.

Сцена 4. Почуття та загроза

Наталка (до Григорія):

— Ти врятував мене від звіра. А ще — від самотності.

Григорій (схвильовано):

— Наталко... я знайшов тут не тільки волю, а й тебе.

(З'являється Медвин, загрозово.)

Майор Медвин:

— Думаєш, утечеш від нас? Радянська влада дістане навіть у тайзі!

Григорій (стискає кулаки):

— Ні, тепер я не сам. Тут — сила народу, який не скорився.

Варіанти завдань для учнів-учасників:

Адвокати: підготувати аргументи «за» і «проти» того, щоб Сірки прихистили Григорія.

Історики: нагадати, у якому політичному контексті відбуваються події.

Психологи: проаналізувати поведінку героїв у критичних ситуаціях.

5. Робота в групах (Міжпредметні зв'язки): провести паралель між Григорієм Многогрішним із роману Івана Багряного «Тигролови» та Мерсо А. Камю,

«Сторонній», що допоможе учням краще осмислити образ українського героя через знайомий культурний контекст.

Аспект	Григорій Многогрішний	Мерсо
Світ	Жорстокий, тоталітарний, позбавлений людяності.	Абсурдний, байдужий, без сенсу.
Позиція героя	Бунтує проти системи: втеча, боротьба, прагнення свободи.	Пасивно приймає абсурд: байдужість, відстороненість.
Свобода	Свідомий вибір: «краще загинути, ніж жити рабом».	Усвідомлює свободу в прийнятті абсурду й власної смертності.
Ставлення до людей	Знаходить сенс у спільноті: Сірки, Наталка.	Самотній, уникає глибоких зв'язків.
Кохання	Любов до Наталки надає сили й сенсу.	Любов для нього другорядна, беземоційна.
Символ	Нескорений українець, людина, яка бореться й вірить.	«Абсурдна людина», що живе без ілюзій і сенсів.
Фінальний вибір	Життя з боротьбою, віра у свободу та майбутнє.	Прийняття смерті як єдиного факту буття.

6. Дискусійне коло. «Чи може людина бути щасливою наодинці, без спільноти?» (Многогрішний знаходить сенс у родині й коханні, Мерсо — в самотньому прийнятті світу).

VI. Узагальнення та закріплення

Проблемне запитання. Які події змальовані у творі? Що хотів письменника донести читачу?(Роман «Тигролови» змальовує велику національну трагедію українського народу, народу, який намагалися знищити протягом багатьох століть. Але він вистояв саме завдяки таким стійким, наче кремінь,

і вірним людям, яким був Григорій Многогрішний, нащадок гетьмана Лівобережної України Дем'яна Многогрішного. Проведення автором такої історичної паралелі зв'язує досить віддалені у часі епохи і надає твору більш глибокого звучання. Тепер, так само як і колись, страждають у далекому Сибіру українські незламні герої. Але так само виживають.)

VII. Підсумок уроку

Відкритий мікрофон

— Чи актуально звучить цей твір сьогодні?

— Які уроки для себе ви з нього винесли?

— Чи легко бути патріотом не на словах, а на ділі?

VIII. Домашнє завдання. Оцінювання

1. Написати есе «Тигролови ХХІ століття: хто ми у боротьбі за свободу?»

IX. Заключне слово вчителя

Роман Івана Багряного «Тигролови» — це не лише пригодницька історія про втечу й кохання, а передусім твір про людську гідність, національну ідентичність та опір московському тоталітарному режиму.

Образ Григорія Многогрішного уособлює долю українця, який навіть у найстрашніших умовах — у засланні, у тайзі, під загрозою смерті — залишається вірним собі, своїй свободі та своїй Україні. Він показує, що справжня ідентичність не стирається насильством, а тільки загартовується у випробуваннях.

Родина Сірків символізує «іншу Україну» — збережену в культурі, звичаях, взаємній підтримці. Це приклад того, як українці навіть далеко від рідної землі залишалися народом із власним світоглядом та цінностями, не розчиняючись у чужому світі.

Сьогодні, під час російсько-української війни, роман звучить особливо гостро й актуально. Як і тоді, українці знову змушені відстоювати право на власну ідентичність, боротися з імперським насильством москви.

«Тигролови» вчать, що свобода – це не дар, а вибір і щоденна боротьба. Тільки людина, здатна протистояти злигодням долі, пливти проти течії, захищати своє людське єство, стає вільною, а отже, щасливою. Тому будьте сміливими і щастя обернеться до вас обличчям!